

Quickscan (h)erkenning cultuurhistorische waarden

Landgoed Jachthuis Schijf - november 2017 (definitief)

Colofon

Opdrachtgever

Landgoed Jachthuis Schijf BV
Postbus 23341
3001 KH Rotterdam

Opdrachtnemer

NM | onderzoek & advies
op het gebied van erfgoed en landschap
Gevestigd te Krimpen aan de Lek
06-51055251
mail@nellekemanshot.nl
www.nellekemanshot.nl

Project 001

Quickscan (h)erkenning cultuurhistorische waarden
d.d. 10 november 2017

Voorblad: Jachthuis Schijf

© 2017, Nelleke Manschot, Krimpen aan de Lek.

Alles uit deze uitgave mag verveelvuldigd of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij papier of digitaal, uitsluitend met correcte bronvermelding.

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Historisch-landschappelijke ontwikkeling West-Brabant	7
3. Historische ontwikkeling op kaart	17
4. Samenvattende tijdlijn	33
5. Thematische verdieping	35
6. Cultuurhistorische waardenkaarten	47
7. Conclusie en aanbevelingen	61
 Gebruikte bronnen	 65
Bijlage 1 Bouwtekeningen	67
Bijlage 2 Pingoruïne	77

1. Inleiding

Landgoed Jachthuis Schijf is een ontginningslandgoed met een rijke historie. Het is echter onbekend hoe bijzonder de ontwikkeling en geschiedenis van dit landgoed is ten opzichte van andere landgoederen. Met behulp van een quickscan cultuurhistorie wordt een eerste stap gezet in het herkennen en erkennen van de cultuurhistorische waarde.

1.1 Ligging

Het onderzoeksgebied is bekend als Landgoed Jachthuis Schijf of als Landgoed Carlier (vernoemd naar de stichter van het landgoed). Het landgoed ligt ten westen van Schijf in gemeente Rucphen, in de regio West-Brabant en tegen de grens met Vlaanderen. In ruimtelijk opzicht vormen de landgoedbossen een geheel met de Rucphense bossen.

Het landgoed is ongeveer 400 hectare groot, is in particulier eigendom en niet toegankelijk. Het ligt in een stiltegebied. Op het landgoed bevindt zich een jachthuis (rijksmonument) en een veldkapel.

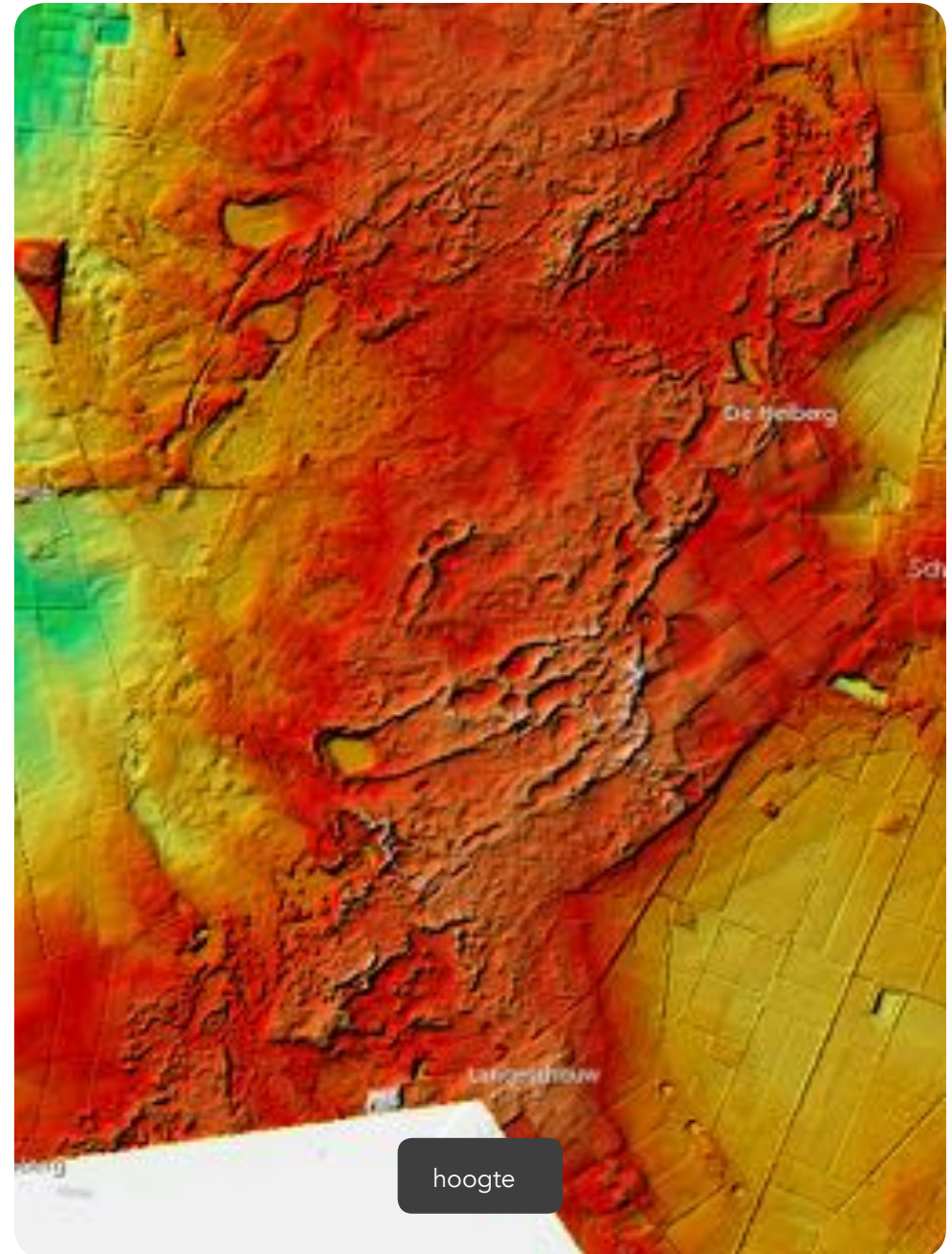
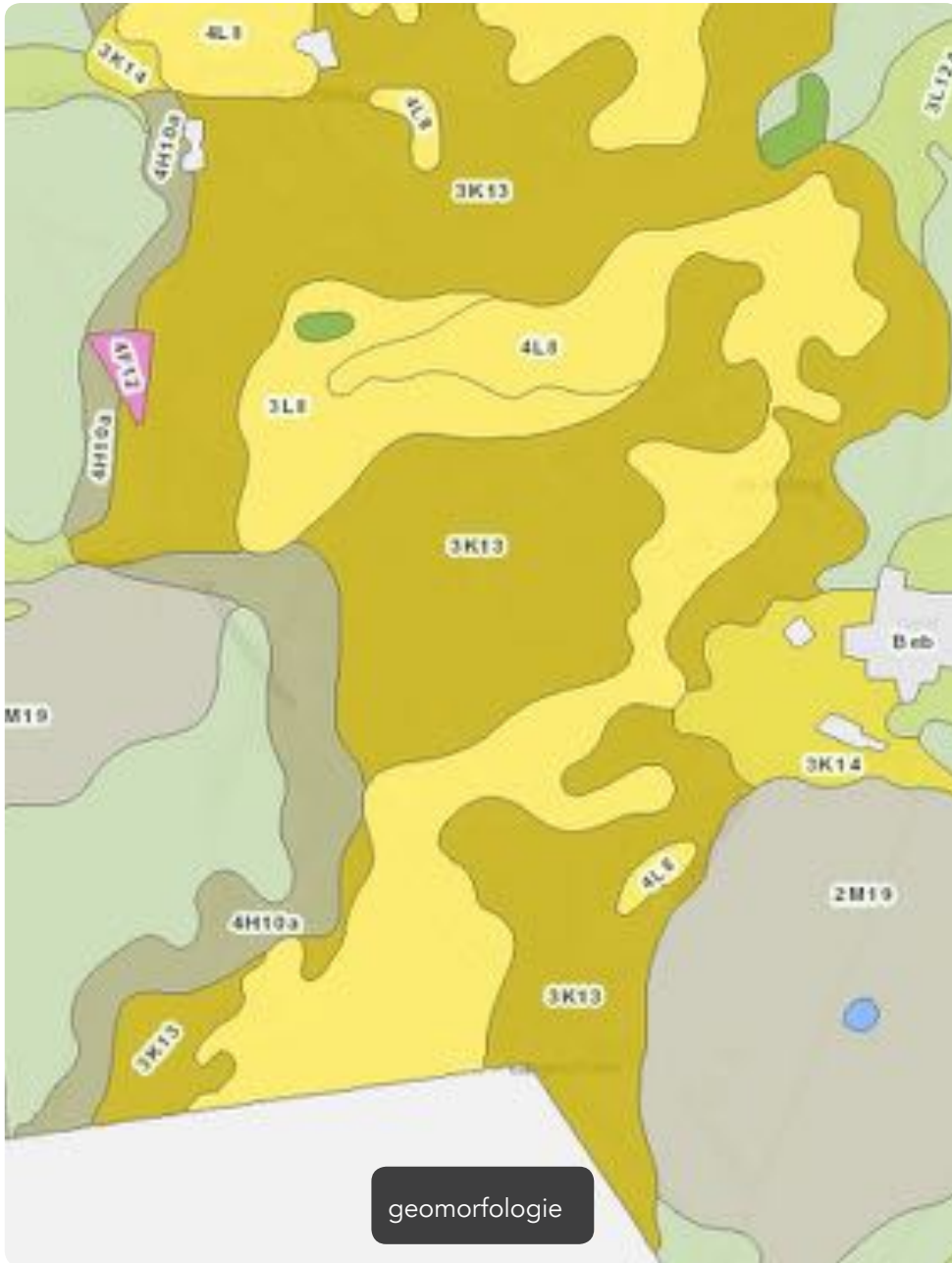
1.2 Quickscan cultuurhistorie

Herkennen cultuurhistorische waarde (onderdeel A)

Om te komen tot erkenning van de cultuurhistorische waarde is het nodig eerst de cultuurhistorische waarde in beeld te brengen. Door middel van kaartstudie, literatuur- en archiefonderzoek wordt inzicht gegeven in de historische aanleg van het landgoed en de unieke (cultuur)historische thema's waarmee landgoed jachthuis Schijf onderscheidend is op regionaal en/of landelijk niveau.

Erkenning cultuurhistorische waarde (onderdeel B)

Als bekend is welke onderdelen of thema's van de historische aanleg van het landgoed uniek zijn op regionaal en/ of landelijk niveau, kan het gesprek met provincie en rijk worden aangegaan. De gesprekken hebben als doel meer erkenning te krijgen bij provincie en rijk, én inzicht te krijgen in het proces en de haalbaarheid van de te verkrijgen status als groen rijksmonument.

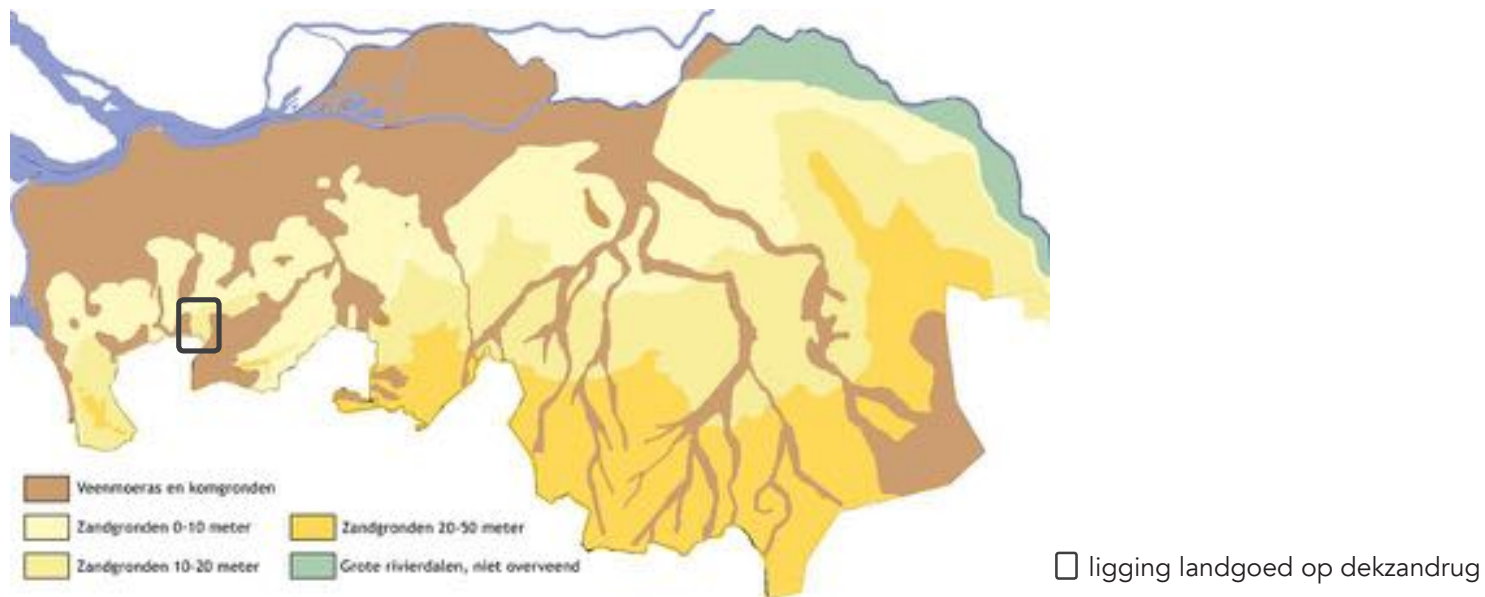

2. Historisch-landschappelijke ontwikkeling West-Brabant

De geschiedenis van het landgoed is nauw verbonden met haar omgeving, de landschappelijke ligging en ontwikkelingen door de tijd heen. Hierdoor is een gelaagd landschap ontstaan. Om de herkomst van relictten te bepalen en het ontstaan van structuren te begrijpen is kennis van de historisch-landschappelijke ontwikkeling nodig. Daarom gaan we nu eerst in op deze ontwikkeling en de context van het landschap van het landgoed en haar omgeving.

2.1 Geomorfologie en bodem

Omstreeks 50 na Christus was Noord-Brabant een tamelijk onherbergzaam gebied. Ten zuiden van de lijn Bergen op Zoom-s-Hertogenbosch bestond het vooral uit zandgronden, doorsneden door beekdalen die deels moerassig waren, deels dicht begroeid met elzenbossen. Op de hogere zandgronden lagen heiden en bossen. Binnen gemeente Rucphen heeft de formatie van Bortel, welke het dekzand omvat, een dikte van 0 tot 14 m. Het zandpakket accentueert het reliëf van de formatie van Stramproy, waardoor er tussen Sprundel en de Belgische grens een dekzandplateau voorkomt. Het hoogste deel van dit plateau wordt gevormd door het gebied van de Rucphense Bossen.

De historisch-geografische landschappen van Nederland
(© Werkgroep Landschapstypologie, Raad voor het Landelijk Gebied)

2.1 Staatkundige ontwikkeling in West-Brabant

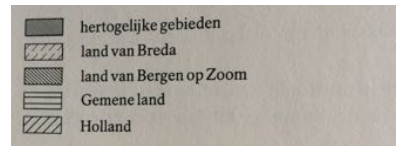
De territoriale geschiedenis van West-Brabant is nogal ingewikkeld en weerspiegelt de positie in het grensgebied tussen Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland. Enig inzicht in de situatie krijgen we pas in de 12e eeuw.

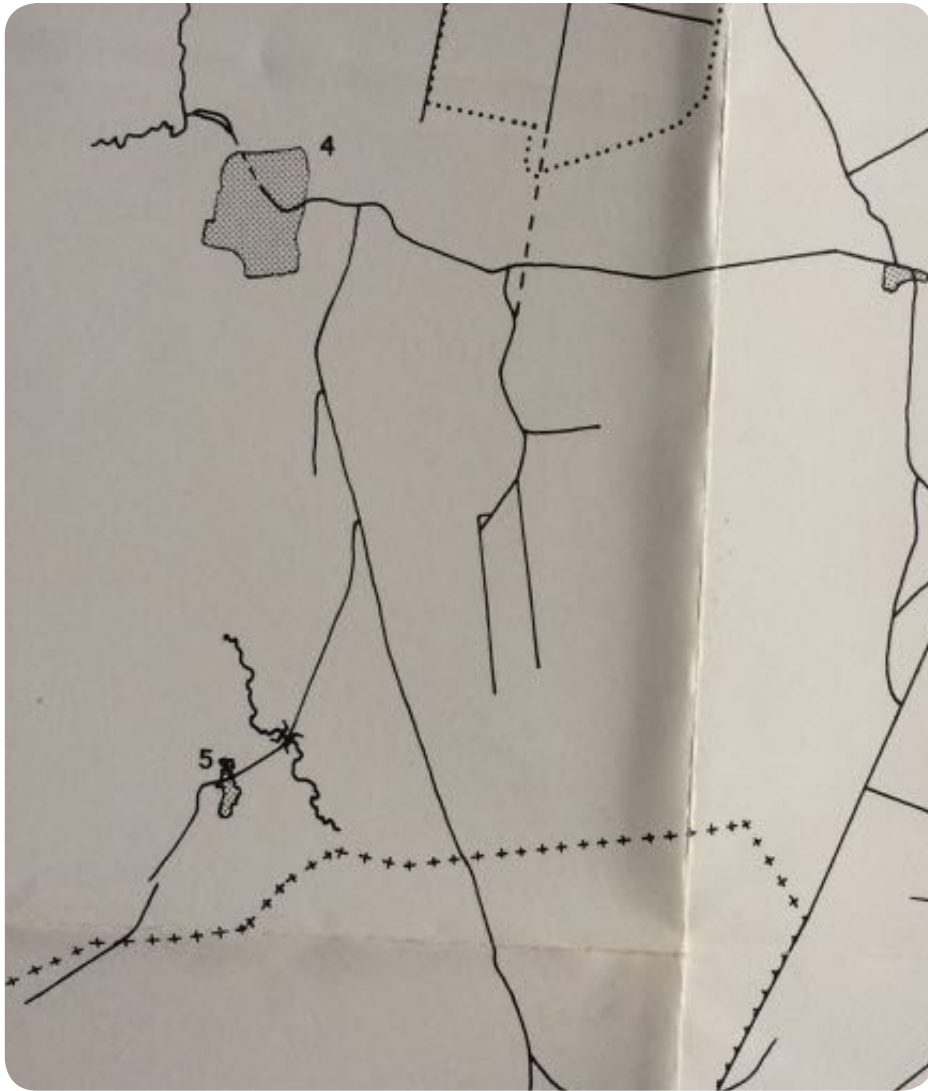
Een aantal gebieden was al voor 1198 door de hertog in leen uitgegeven en vormde de zgn. hertogelijke enclaves binnen het Land van Breda. De hertogelijke gebieden zijn van belang, omdat ze een doorkijk bieden naar de situatie in de 12e eeuw. Het zijn gebieden waar in 1198 al menselijke activiteiten plaats hadden, anders was er geen reden voor de afzonderlijke status aanwezig geweest.

Landgoed Schijf was in de 12e eeuw onderdeel van het 'Land van Bergen op Zoom' (tegenwoordig van De Baronie).

*West-Brabant tot circa 1500
(staatkundige indeling) Bron: Van
Ham, 1981, pp. 49-50.*

Kaart bijlage 4 (Renes, 1985): turfvaarten ten oosten van Roosendaal/ ten westen van Rucphen

4 Roosendaal
5 Nispen
6 Rucphen

Boven: Na het droogleggen werd het veen afgegraven, gedroogd en in turven gesneden.

Onder: De turven werden per boot vervoerd over turfvaarten.

2.2 Veenkoloniën, heideontginningen en bebossing in West-Brabant

Het landschap in Nederland is in te delen in verschillende landschapstypen. Voor de regio West-Brabant – en dan specifiek voor Landgoed Jachthuis Schijf – geldt dat we spreken over het zandlandschap (heide en bos op de dekzandrug) en een (nu verdwenen) veenlandschap ten westen, noorden en oosten van de Rucphense Bossen/ het landgoed. De terreinen van het landgoed liggen hiermee als een min of meer geïsoleerd landschappelijke eenheid, samen met de Rucphense bossen middenin het nu agrarische landschap.

2.2.1 Veen

In het gebied van de huidige gemeente Rucphen kwamen grote oppervlakten hoogveen voor, in de vorm van een op het dekzand gelegen pakket dat in dikte varieerde tussen de 1 tot 3 meter. Het huidige zandlandschap, zoals we dat nu ervaren, was dus eigenlijk voornamelijk veen. Ook aan de randen van het landgoed/ tot op het landgoed was vroeger veen aanwezig (Renes, 1985). Het veen werd uitgegeven in concessies. Naar zo'n concessiegebied werd een vaart gegraven en het gebied werd verder ontsloten via zijvaarten. Met behulp van sloten en greppels werd het te vervenen land drooggelegd. Het veen (ook wel 'moer' genaamd) werd afgegraven, gedroogd, in turven gesneden en per boot afgevoerd. Het vervoer gebeurde in speciaal gegraven kanaaltjes, moer- of turfvaarten genoemd. Ten westen en oosten van het landgoed lagen vroeger enkele turfvaarten (zie kaart links).

Rucphen (Renes, 1985) werd in 1357 uitgegeven en is behalve vanuit Roosendaal ook ontsloten vanuit Oudenbosch. De vroege verveningen in deze streek hebben eenzelfde rechthoekige verkavelingspatroon als kenmerk. Van Rucphen werd de gecombineerde Roosendaalse/ Oudenbossche vaart doorgetrokken in zuidelijke richting, naar de omgeving van Schijf. Hier lagen grote venen als de Oude Zoek. Door oorlogsomstandigheden lag de vervening tussen 1581 en 1609 stil. Nadien werden slechts de meest rendabele vaartenstelsels hersteld. De vaart van Schijf via Rucphen naar Roosendaal bleef in gebruik tot in de 18e eeuw.

In de Middeleeuwen werd turf ontdekt als brandstof. Waar hoogveen ligt wordt turf gestoken. Die vonden ze in het gebied ten noorden van Antwerpen en in West-Brabant. Van 1250 tot 1750 is in West-Brabant en in het noordelijk deel van België veel turf gestoken. De turf was vooral bedoeld als brandstof voor de Vlaamse steden. Al snel werden verschillende turfvaarten gegraven om al het turf uit deze streek naar de Vliet te kunnen afvoeren. Vanaf daar werden de vele ladingen turf verscheept naar verschillende plekken in Vlaanderen en Holland. Niet alleen bracht deze handel welvaart naar de streek, maar het hervormde dit

gebied ook door de aanleg van de vele turfvaarten en afgravingen. De techniek van het turf steken werd door de Brabanders uit Vlaanderen gehaald. Daarvan zijn nu nog altijd veel overblijfselen terug te vinden, zowel geografisch als in verschillende namen. Turf wordt in deze streek ook wel moer genoemd; namen als Oostmoer en Moerendaal in Nispen verwijzen hiernaar. Toen het veen was weggestoken, kwamen er zand- en leemgronden tevoorschijn. De boeren maakten er akkers en weilanden van, maar het kwam ook voor dat er helemaal niks mee gebeurde. Wat veel voorkwam, was dat de laagste delen van het landschap onder water liepen. Zulke plassen worden vennen genoemd. De Oude Zoek (nu droogmakerij) was zo'n ven ontstaan na vervening. Nadat al het veen was afgegraven en de turf was verscheept bleef een verwoest landschap over.

2.2.2 Heide en zandwegen

Tussen de veengronden lag op de hogere dekzandrug de Langendijksche heide en de Rucphense heide. In West-Brabant waren in de middeleeuwen de meeste heidevelden en woeste gronden in gebruik bij de gehele dorpsgemeenschap (Renes, 1985). Het gemeenschappelijk gebruik bestond uit: het weiden van vee en schapen, het steken van turf en leem, het maaien van heide en gras en het steken van heideplaggen.

Ook liepen er belangrijke routes over de heide, zoals de Postbaan van Antwerpen naar Holland. Dit was een voorname verkeers- en handelsweg en de kortste verbinding over land tussen Antwerpen en de Hollandse steden. De hoger en droger gelegen heide was beter begaanbaar dan het veenmoeras. Reizigers met postkoetsen en postiljons (postrijders) reden over deze route. Langs de postbaan bevonden zich posthuizen. Deze posthuizen waren half boerderij, half logement en groter dan een dorpsafspanning. De eigenaars van deze particuliere instellingen heten postmeesters.

De Postbaan

Een postiljon was dus een postrijder, een man te paard die de post in grote leren tassen (een zogenaamde postmaal) van de ene stad naar de andere bracht. Om de twintig kilometer stonden er langs de postroutes poststations. De postiljon blies bij het naderen van zo'n poststation op zijn posthoorn en dan kwam de paardenknecht alvast naar buiten met een vers paard. Om de zestig kilometer ongeveer werden de postiljons afgewisseld. Op zo'n manier konden in relatief korte tijd brieven worden vervoerd, maar het kostte wel heel veel organisatie. Tot 1809 liep de postroute van Antwerpen naar Moerdijk via Achterbroek, langs het landgoed, de Posthoorn bij Rucphen, de Kruisstraat bij Hoeven, het Lamgatse- of Antwerpseveer over de rivier de Mark en Zevenbergen. De postroute werd in 1809 verlegd en liep vanaf toen via Zundert naar het noorden.

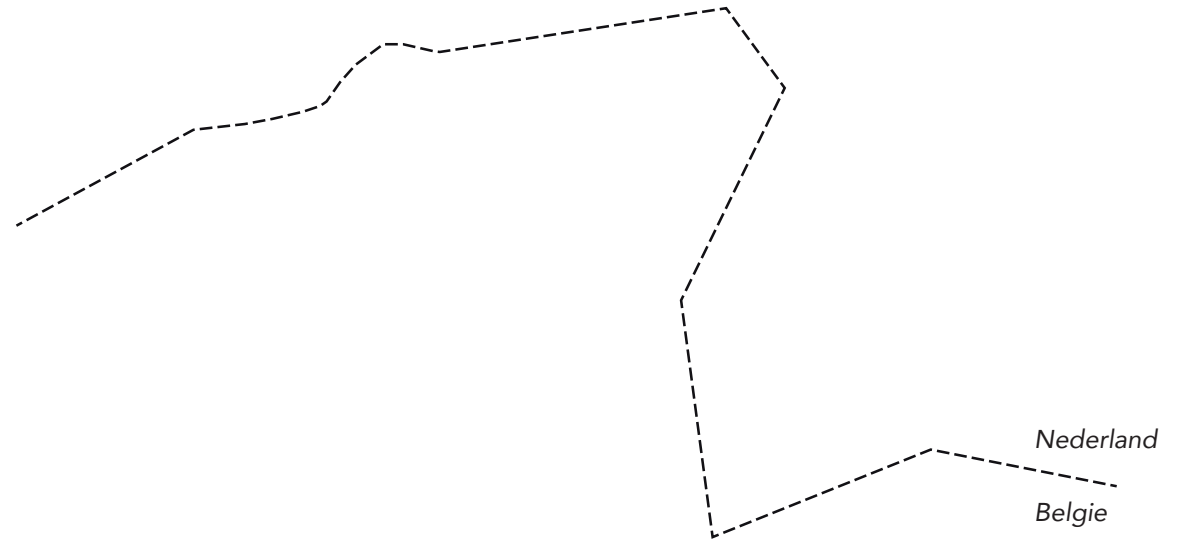
Jachthuis Schijf

Kasteel Boterberg

Rucphense Bossen

Jachthuis
Schijf ●

Kasteel ●
Boterberg

Kalmthoutse Heide

2.2.3 Heideontginningen en bebossing

De mogelijkheden om onrendabele gronden productief te maken waren in de negentiende eeuw nog beperkt. Belangstelling was er wel, maar eigendomsverhoudingen, mesttekort en een gebrekkige infrastructuur vormden lange tijd grote obstakels voor succesvolle ontginningen. In aanmerking kwamen heidevelden en zandverstuivingen, die vooral in Drenthe, Oost-Nederland, Noord-Brabant en Limburg lagen. Tot de vroegste initiatiefnemers behoorden verlichte landbouwkundigen en keuterboeren, maar ook de (land)adel en patriciërs deden pogingen om heide in landbouwgrond en bos om te zetten.

Grote ontginningsgolf

De ontginning vond eerst plaats aan de randen van de woeste gronden, door boeren die daar al een bedrijf hadden. Deze activiteit zorgde daar voor een kleinschalige vernieuwing van het landschap. Bij de grote ontginningsgolf (Renes, 1985) van de tweede helft van de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw speelde de overheid een grote rol. Deze verstrekke vanaf 1920 renteloze voorschotten voor de bouw van boerderijen op woeste gronden en in de crisistijd werd de werkverschaffing gekoppeld aan de ontginning van woeste grond. Er werden bossen aangelegd op de slechtste gronden, zoals stuifzanden. Een deel van de in deze periode aangelegde bossen werd later alsnog omgezet in cultuurland. Het ontstaan van de Nederlandsche Heidemaatschappij in 1888, nu Arcadis, en van Grontmij in 1915 hangt nauw met de ontginningen samen, net als dat van Staatsbosbeheer in 1899.

De aanleiding voor de grote ontginningsgolf was de opkomst van de mijnindustrie in Limburg. Hier was veel hout voor nodig. Grote delen van Brabant werden systematisch bebost en West-Brabant was laat aan de beurt (Rucphen vanaf 1914). Maar zelfs in de jaren 20 en 30 werden op de zand- en in de veengebieden van Drenthe, Gelderland, Brabant en Limburg nog duizenden hectares ontgonnen tot landbouwgrond en bos.

Ruilverkaveling

Het overgrote deel van Nederland is in de twintigste eeuw met ruilverkaveling opnieuw ingericht. Ruilverkaveling is het herverdelen van grond op het platte land. Door de ruilverkaveling is o.a. de Postbaan – als oude routestructuur – deels verdwenen ten westen van Landgoed Jachthuis Schijf.

Het bos dat werd aangeplant voor het stuthout van de Zuid-Limburgse steenkoolmijnen bestond voornamelijk uit: grove den, douglas en Europese lariks. Op het landgoed komt echter veel zeeden (Pinus pinaster) voor en dat is opvallend. Deze den geeft geen rechte stammen, maar een meer bochtige stam.

Deze conifeer komt van oorsprong uit het Middellandse Zeegebied en heeft een hoogte van circa 30m. Deze boom wordt met name aangeplant als beschutting en om het zand van de duinen vast te houden. Het vermoeden is dat deze boom per ongeluk is geplant, doordat er een verkeerd zaadmengsel is gebruikt.

2.3 Stichting landgoed door familie Carlier

In de tweede helft van de 19e eeuw hebben verschillende eigenaren grote stukken heide gekocht van de staat, in de omgeving waar nu het landgoed ligt. Waarschijnlijk waren dit vermogende Belgische particulieren uit de grensstreek. In 1927 worden in opdracht van Hector Carlier de eerste gronden aangekocht. Vervolgens worden meerdere aankopen gedaan in de directe omgeving van de bossen. Op het hoogtepunt omvatte de eigendommen 453 hectare, een boswachtershuis (1912), het jachthuis (1928), veldkapel (1937), Jorissenhoeve (1941), boerderij Hoeksestraat en herberg Jagersrust (aangekocht in 1936-1937).

Hector Carlier – stichter landgoed

Hector Carlier (1884-1946) was de zoon van de bankier Jean Baptiste Ferdinand Carlier (1853-1932), mede-eigenaar van de Banque d'Anvers. Met zijn broer Fernand en enkele Antwerpse investeerders richtte Hector Carlier in 1920 de oliemaatschappij Compagnie Financière Belge des Pétroles op, beter bekend als Petrofina. Petrofina floreerde in de jaren 30 en stond aan de top in Europa op oliegebied, vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Het bedrijf had onder andere betrekkingen in Roemeense olievelden. Carlier was een van de topindustriëlen van België. Zijn leven speelde zich vooral af tussen Brussel en Parijs en deels in Mariaburg waar hij zijn vrouw Amalia Goossens (1907-2001) leerde kennen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog trok Carlier met zijn jonge gezin naar Spanje. Na de oorlog werd Petrofina onder sequester geplaatst, vanwege economische collaboratie met de Duitsers.

Carlier kocht niet alleen gronden op de Langendijkse Heide, maar hij kocht in de eerste helft van de 20e eeuw massaal landgoederen in het noorden van België en in het zuiden van Nederland (tot aan de Biesbosch toe). De familie woonde op kasteel en landgoed Boterbergen (400 hectare), vlakbij de Kalmthoutse Heide. Dit kasteel was ontworpen door architect (en zwager) Max Winders.

Na het overlijden van Hector Carlier in 1946, blijft zijn vrouw Amalia op kasteel de Boterberg wonen. Zij breidde het fortuin nog uit met gronden en kunstwerken. Amalia overlijdt in 2001. Hun oudste dochter Marie- Antoinette Carlier was de laatste telg van industrieel Hector Carlier. Zij overleed op 7 oktober 2007.

Deel fortuin stichter Petrofina gaat naar Boudewijnstichting

Marie-Antoinette Carlier, die vorig jaar overleed, laat ruim de helft van het grote Petrofina-familiefortuin over aan de Koning Boudewijnstichting.

BRUSSEL. Zelfs uit Brazilië waren ze gekomen, de verre en ongepaste familieleden, voor de begrafenis van Marie-Antoinette Carlier, die op 7 oktober 2007 overleed. Reusmeester Louis Leyssen maakte kort daarna echter bekend dat Marie-Antoinette in haar testament had laten vastleggen dat de helft van haar fortuin naar de Koning Boudewijnstichting (KBS) zou gaan.

De stichting erfde een pakket aandelen in Total en Fortis, een natuurgebied van 1.200 hectare (waarvan 400 hectare in het natuurgebied van de Kalmthoutse Heide ligt), het kasteel Boterberg van de familie Carlier in Kalmthout, een natuurgebied van 400 hectare in Ruopden in Nederland en een vijftigtal boerderijen en landerijen in Nederland, samen goed voor nog eens 400 hectare. De KBS brengt de hele schenking, waarde zo'n 200 miljoen euro, onder in de Stichting Marie-Antoinette Carlier en zal later bekijken wat ze met het legaat zal aanvangen. Zo bestaat de kans dat ze het natuurgebied in Kalmthout verkoopt aan de Vlaamse regering. De stichting zal de schenking gebruiken om onder meer wateraanlegprojecten in Afrika en onderwijsprojecten in eigen land te steunen.

De andere helft van de nalatenschap van Marie-Antoinette Carlier (zonder meer schilderijen en andere kunstvoorwerpen, en enkele kastoor- en flatgebouwen in Antwerpen), wordt verdeeld onder verschillende begunstigten van wie de namen angstvallig geheim worden gehouden.

Vader Hector Carlier (1884) begon zijn carrière in de financiële wereld, namelijk in de Banque d'Anvers waarvan zijn vader, Jean Baptiste Ferdinand Carlier, samen met de Société Générale de Belgique de eigenaar was. In 1920 richtten enkele Antwerpse investeerders (o.a. de broers Hector en Fernand Carlier en de toenmalige minister en latere premier Aloys van de Vyvere) de oliemaatschappij Compagnie Financière Belge des Pétroles, kortweg Petrofina, op. Ze haalden hun olie in Roemenië, nadat ze eerst de Duitse rechtshouders op die olie hadden uitgekocht - een affaire die Frankrijk toen zwaar op de maag kwam te liggen. Frankrijk haalde zijn gram pas in 2000, toen Petrofina samenging met Total.

Petrofina en de zevenbedrijven die intussen waren opgericht, floreerden. Maar aan dat geluk kwam met de Tweede Wereldoorlog een abrupt einde. De raffinaderij in Dinkerke, de belangrijkste

van Petrofina, werd verwoest. Na de oorlog werden de Carliers gezocht voor economische collaboratie. Fernand vluchtte naar Brazilië - vandaar die verre Braziliaanse nazaten, vorig jaar, op de begrafenis van Marie-Antoinette - zijn broer Hector pleegde zelfmoord op zijn landgoed in Kalmthout.

Hector was in 1933 op vrij late leeftijd in Dover, in Groot-Brittannië, getrouwd met de Neder-

landse Amalia Gossiers. Ze kregen drie kinderen die alle drie ongehuwd bleven en van wie er een, hun zoon Ferdinand, ook zelfmoord pleegde (in 1986).

Na de dood van hun moeder in 1989 bleven de zussen Amalia en Marie-Antoinette alleen wonen op het kasteel Boterberg in Kalmthout. In alle eeuwigd, zo blijkt uit een getuigenis, vorig jaar, in de Nederlandse regionale krant *De Stem*. Volgens getuigen liepen de zussen armoedig gekleed, op gymmen en in kleren uit het jaar nul, met de rafels ervan, en draaiden ze elke frank twee keer om, op

het gietige af. Volgens reusmeester Louis Leyssen waren het 'hele vriendelijke mensen' die, inderdaad, niet met hun rijkdom te koop liepen.

In 2006 overleed Amalia, voorjaar 2006 moest Marie-Antoinette worden opgenomen in een woon- en zorgcentrum. Daar overleed ze op 7 oktober vorig jaar, niet zonder goed te hebben geregeld wat er met haar nalatenschap moest gebeuren.

Door een groot deel van haar fortuin aan een vrouw over te laten (in dit geval de Koning Boudewijnstichting) zorgde Marie-Antoinette Carlier ervoor dat de andere (onbekende) begunstigten in haar testament meer kregen dan in normale omstandigheden. Marie-Antoinette Carlier heeft namelijk bepaald dat de Koning Boudewijnstichting de successierechten van alle andere begunstigten moet betalen. Zo krijgen de anderen meer, want de successierechten voor privépersonen kunnen soms oplopen tot 45 procent terwijl een vrouw maar 5,5 procent moet betalen. Aan het eind van die rekenoefening zijn alle begunstigten beter af.

De formule waarbij in een testament de ene begunstigde (doorgaans een vrouw) een legaat krijgt op voorwaarde dat hij de successierechten van de andere begunstigde (doorgaans een particulier persoon) betaalt, noemt men een *doublegaut*. (100)

Amalia en Hector Carlier, de ouders van Marie-Antoinette Carlier. >>>

Bouw jachthuis

Hector Carlier geeft opdracht voor een nieuw jachthuis op zijn verworven gronden op de Langendijksche Heide. Hiermee wordt er een nieuwe functie aan de jonge bossen en aan het landgoed toegevoegd: jacht en landbouw.

De vergunning voor de bouw van het jachthuis wordt verleend in 1928. In de vergunning van gemeente Rucphen beschreven als 'Hofstede en Jachtwachters'-woonhuis ter plaatse van "De Schijf". Architect Max Winders noemt het in zijn begeleidende brief 'boerderij met stallen en afhankelijkheden voor jagerssamenkomsten'. Op de bouwtekening met indeling van de kamers is de tweedeling duidelijk te onderscheiden: de ene vleugel is bedoeld als jagerszitplaats met bijbehorende vertrekken, de andere vleugel als boerderij met twee paardenstallen, zes koeienstallen en bijbehorende vertrekken.

Op de verdieping zijn de slaapkamers voor de boerenfamilie, de hooizolder, de badkamer en kleedkamers voor de jagers. Het jachthuis is deels onderkelderd.

De gebruikte term 'hofstede' heeft meerdere betekenissen.

- Een buitenplaats, hofstede of landhuis is een (zomer)verblijf voor rijke stedelingen.
- Monumentale pachtboerderij of boerderij met ingebouwde herenkamer voor de geldschieder;
- 1) Bezitting 2) Boerderij 3) Boerenhoeve 4) Havezaat 5) Heemstede 6) Hoeve 7) Hof 8) Ridderkasteel 9) State 10) Stede 11) Stee 12) Uithof 13) Woning van een agrarisch bedrijf.

Naar aanleiding van de gevoerde gesprekken tijdens dit onderzoek is het zeer aannemelijk dat de familie Carlier het jachthuis alleen in de weekenden bezocht en het daarom als 'buiten' diende. Een buiten (of weekendverblijf) dat was bedoeld voor de jacht en voor jagerssamenkomsten. De boerderij en de boerenfamilie waren aanwezig voor toezicht en het dagelijks beheer van het landgoed. De kavels direct ten zuiden van het landgoed zijn op de kaarten aangegeven als grasland en akkers. Waarschijnlijk waren dit de huiskavels bij het jachthuis. Na de jaren 60, als de boerenfamilie vertrekt, staat het jachthuis leeg en raakt het landgoed in verval. Bossen breiden zich uit, akkers en weiden groeien dicht en de heide verdwijnt langzaam op het landgoed.

Drijfjacht

Vanaf de 19e eeuw werd de parforcejacht, wat een vorm is van drijfjacht, minder populair. Het afschieten van wilde zwijnen en roodwild vond plaats door middel van drijfjachten, waarbij het wild met behulp van zogeheten 'drijvers' en honden uit grote bospercelen gedreven werd. Voor de drijfjacht op konijnen waren boswegen, open plekken of plaatsen waar het hout dun stond goede posten als men op konijnenjacht ging met één of meerdere honden. Vanaf een open plek waaruit meerdere wegen af liepen als stralen van een cirkel, met een lengte van 25 meter en een breedte van 2 meter, boden een mooie gelegenheid om konijnen te schieten. De drijfjacht vond plaats met een groep genodigden die elkaar hielpen om het wild uit de beschutting te krijgen. Ook deze vorm van drijfjacht was, net zoals de parforcejacht, een sociale aangelegenheid waarbij vrienden en politieke bondgenoten op elkaar moesten inspelen om het dier te vangen.

3. Historische ontwikkeling op kaart

Op deze en de volgende pagina's is de historische ontwikkeling van het landgoed door middel van een serie historische kaarten in beeld gebracht.

Kaartbeelden 1850-1900

Op de kaarten tot 1897 is een uniform kaartbeeld weergegeven – binnen de begrenzing van het landgoed - met een uitgestrekt heidelandschap, de Langendijksche heide, landbouwenclave Sneider, Witte Zandbergen (vermoedelijk zo genoemd vanwege de aanwezigheid van vele dekzandkopjes) en De Oude Zoek als waterplas, ontstaan na turfwinning. Het heidelandschap wordt doorkruist door een patroon van zandpaden.

Aan het eind van de 19e eeuw worden deze zandpaden rationeler en rechter van structuur en wordt er een begin gemaakt met de droogmakerij Oude Zoek.

Op de kaart van 1881-1896 is een eerste boerderij te zien op de Langendijksche heide met percelering. Dit is de voorganger van de huidige Jorissenhoeve.

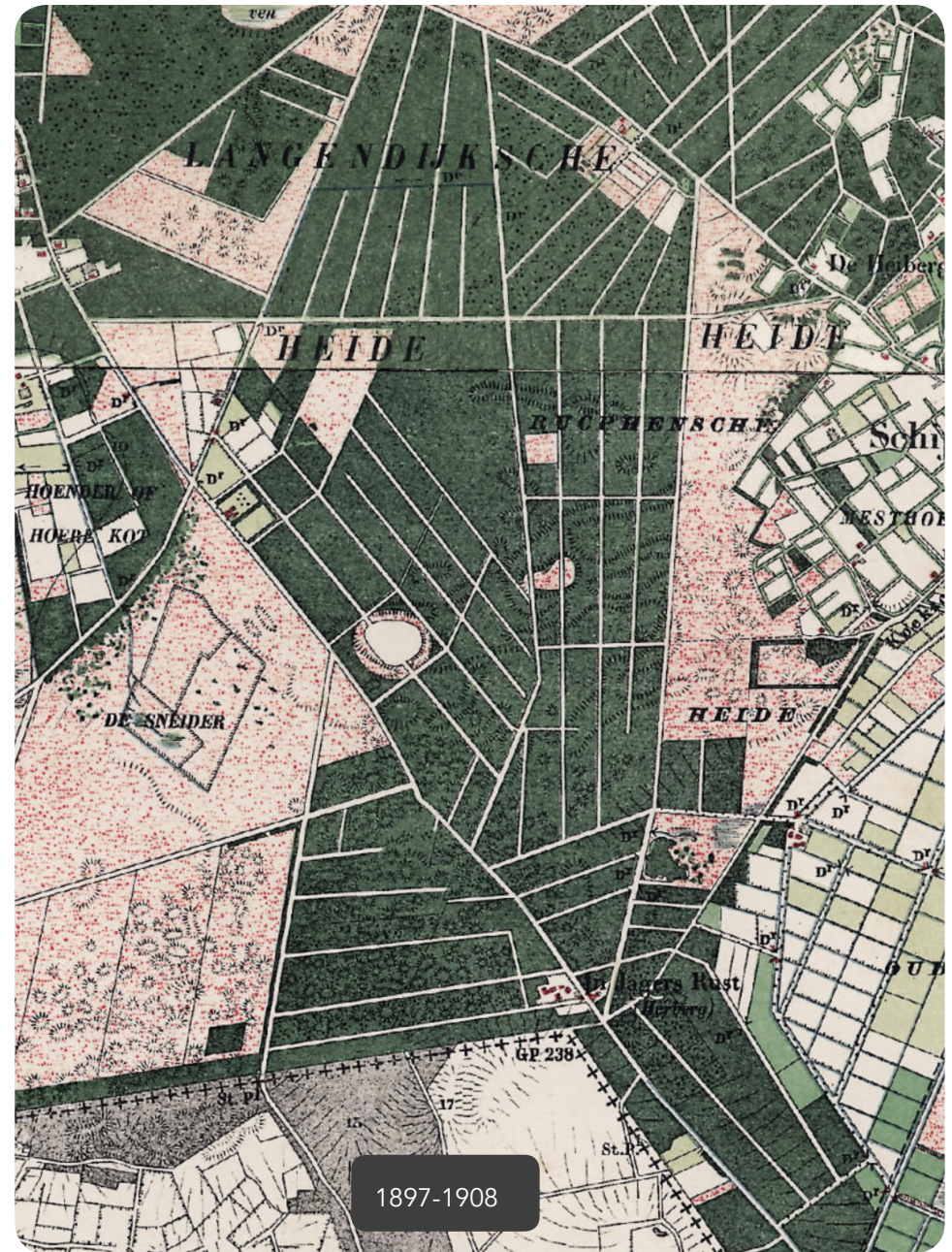
Kortom: eind 19e eeuw zien we de start van de ontginning van de woeste gronden van de Langendijksche heide.

NB In het noorden zien we het Roosendaalse ven (vermoedelijk een pingoruïne), de Rucphense heide, enkele bospercelen en rondom het dorp Schijf is een eerste rationele kleinschalige verkaveling van landbouwgronden, genaamd Mesthoek, te zien. In het zuiden op de grens wordt grenspaal 'De Dondersteen' genoemd.

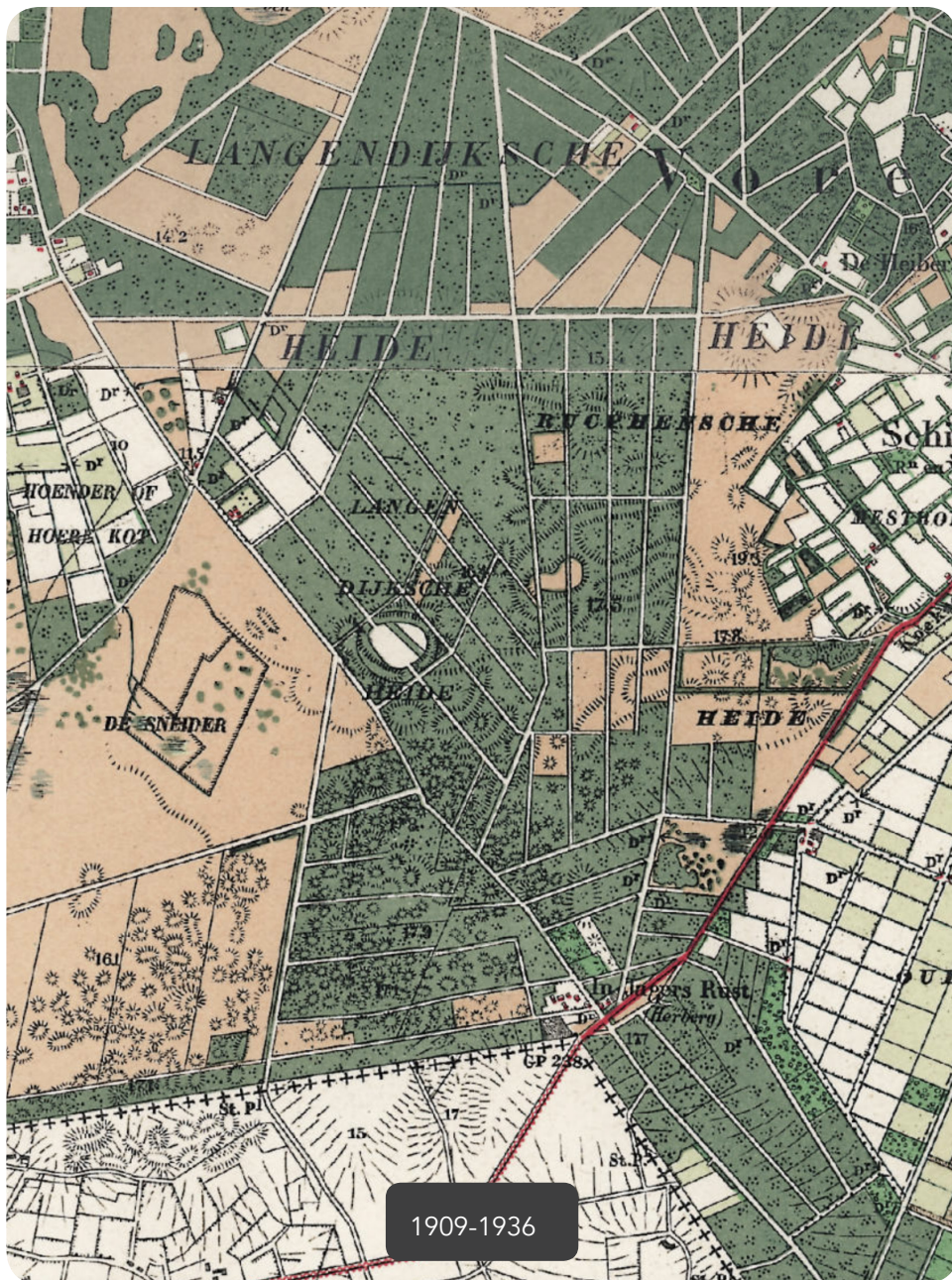

1881-1896

1897-1908

Op de kaart van 1881-1896 (geheel links) is een eerste boerderij te zien op de Langendijksche heide met percelering. Dit is de voorganger van de huidige Jorissenhoeve.

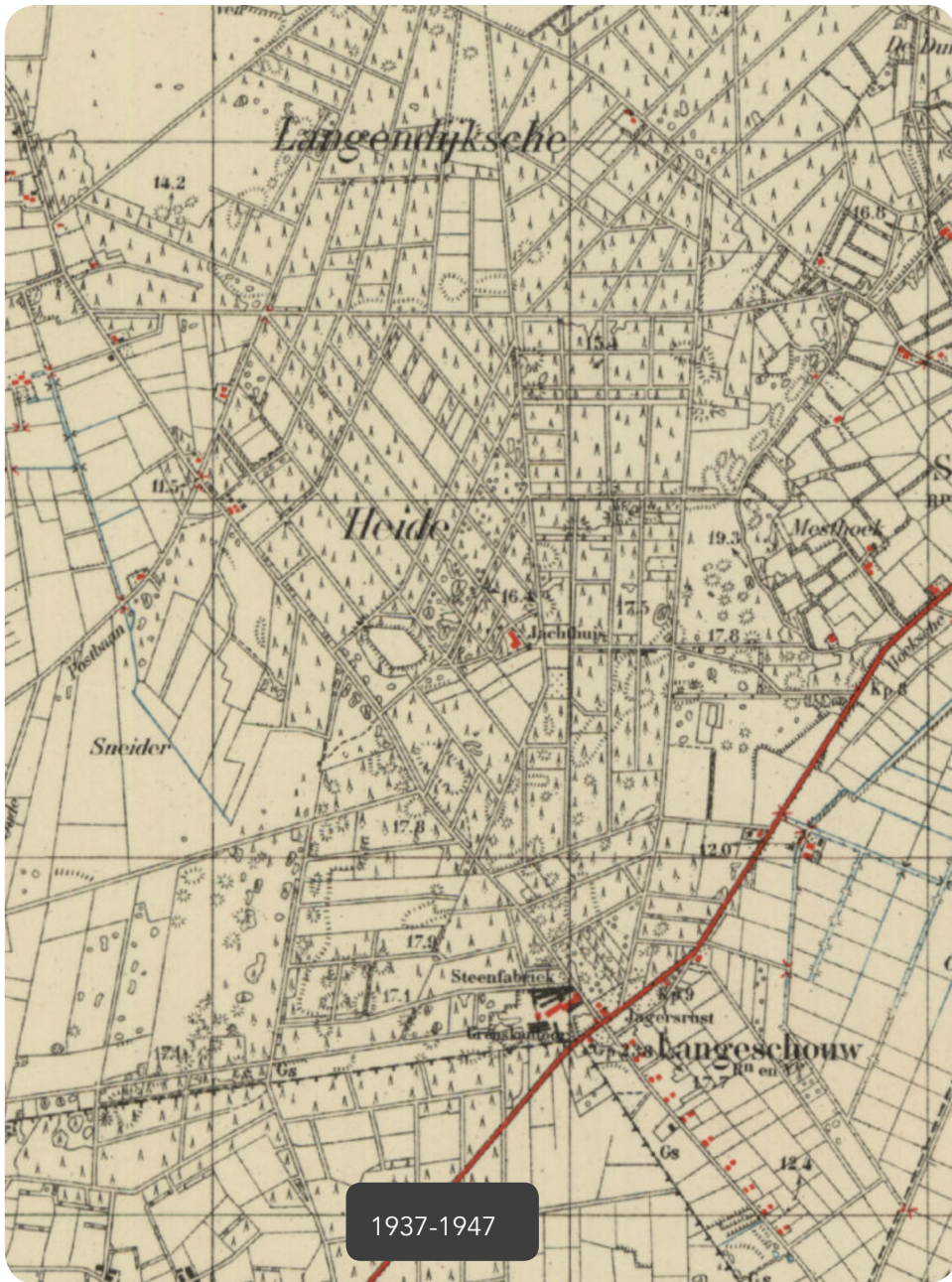
Kaartbeelden 1900-1950

De ontginning van de woeste gronden en de bebossing met naaldhout gaat in een rap tempo. Op de kaart van 1897-1908 zien we dat een groot deel van de Langendijksche heide is bebost. Opvallend is de rationele verdeling in stroken van de bospercelen. Aan de grens zien we de herberg 'In Jagers Rust', samen met de bebouwing voor de steenfabriek Langeschouw. De droogmakerij Oude Zoek is gereed.

Vanaf 1937 zien we het jachthuis als rode stip op de kaarten verschijnen. De Holle Laagte wordt als landbouw/akkerperceel aangeduid, idem voor De Sneider (1948-1960; later als combinatie en weer later als voornamelijk weidegrond) en enkele kleine akkerpercelen in het bos. Aan de randen van de bossen liggen heiderestan-ten die de begrenzing met de uitbreidende landbouwgronden vormt.

Kampontginning De Sneider

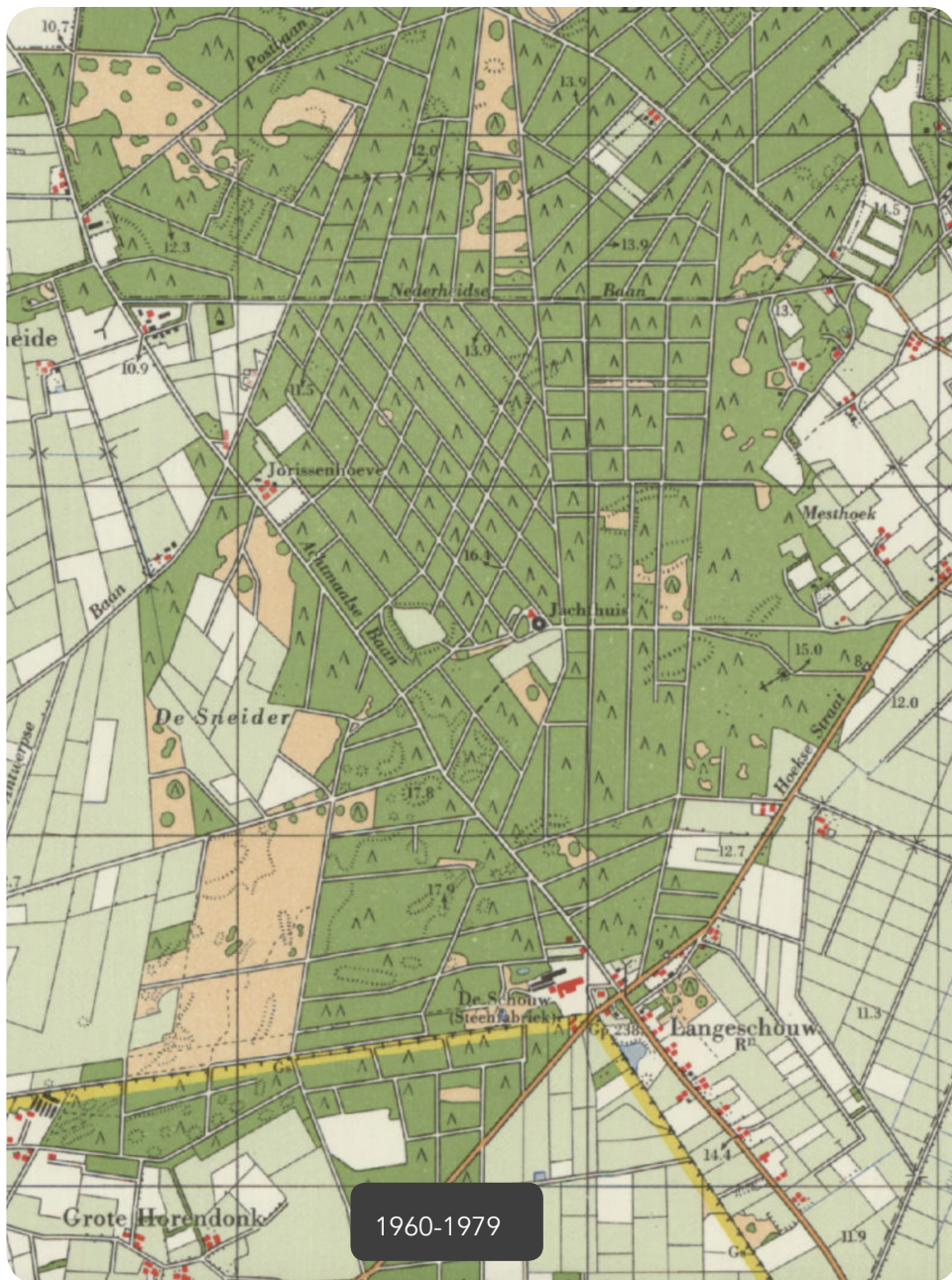
Een van de oudste structuren van het landgoed. Een kampontginning is een indivi-duele, blokvormige ontginning aan de rand van een markegebied in het zandland-schap. Ook wel huiskampen genoemd. De kampen werden op iets minder vrucht-bare grond aangelegd en sommige zijn later uitgebreid met hoevestroken. Boeren lieten hier hun jongvee weiden. Als afscheiding en begrenzing werden heggen of houtwallen aangebracht. In het specifieke geval van De Sneider liggen er aarden wallen en greppels/ sloten zoals op de kaart is aangegeven. Bron: leestekensvan-hetlandschap.nl

1937-1947

1948-1959

Kaartbeelden 1950-2000

De bossen, voornamelijk naaldhout, breiden zich nog verder uit. Akker- en heidepercelen in de bossen verdwijnen en worden bebost.

Direct ten zuiden van het jachthuis zien we duidelijk een percelering met akkers en weide, vermoedelijk als huiskavels in gebruik door de boerenfamilie die toezicht hield op het landgoed.

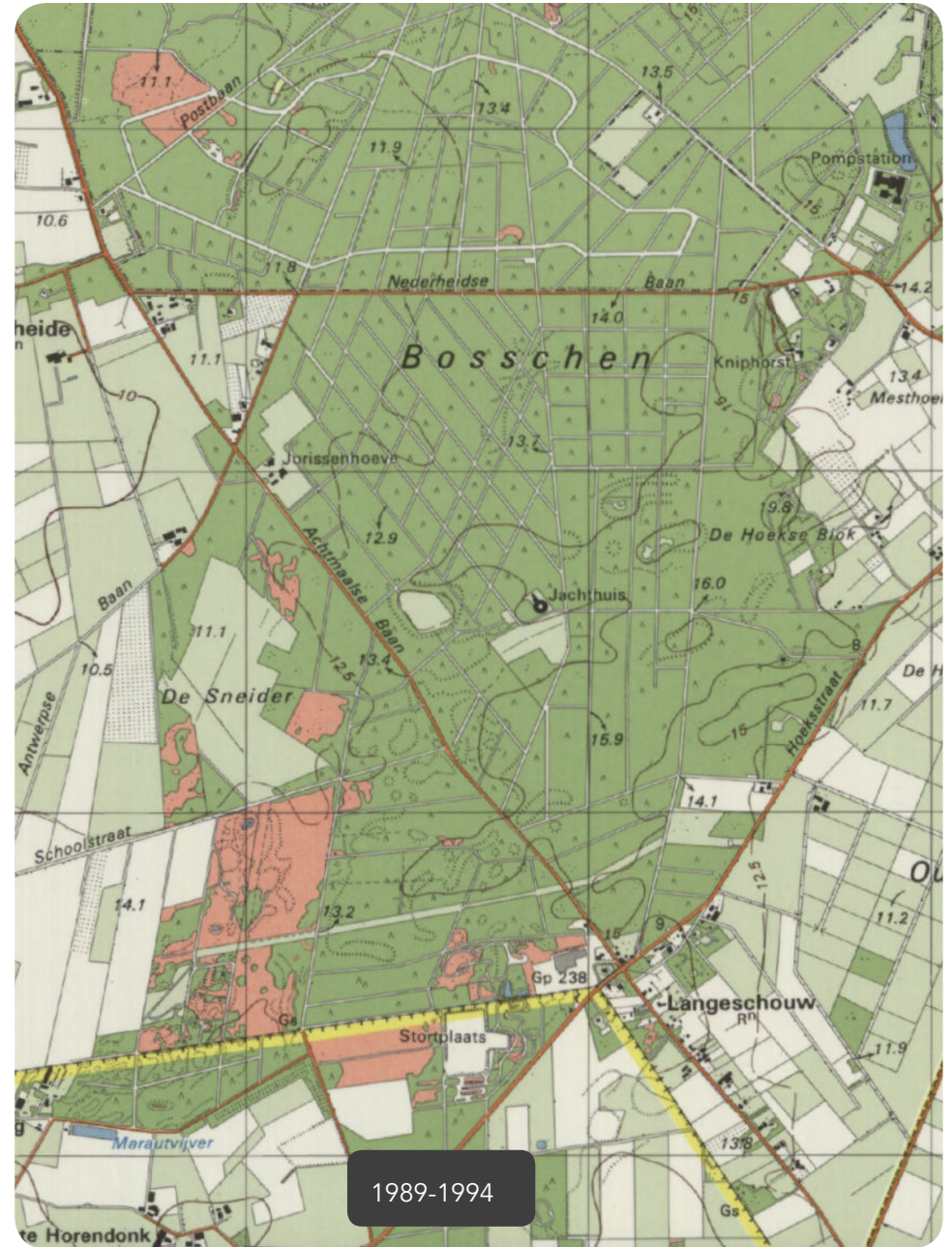
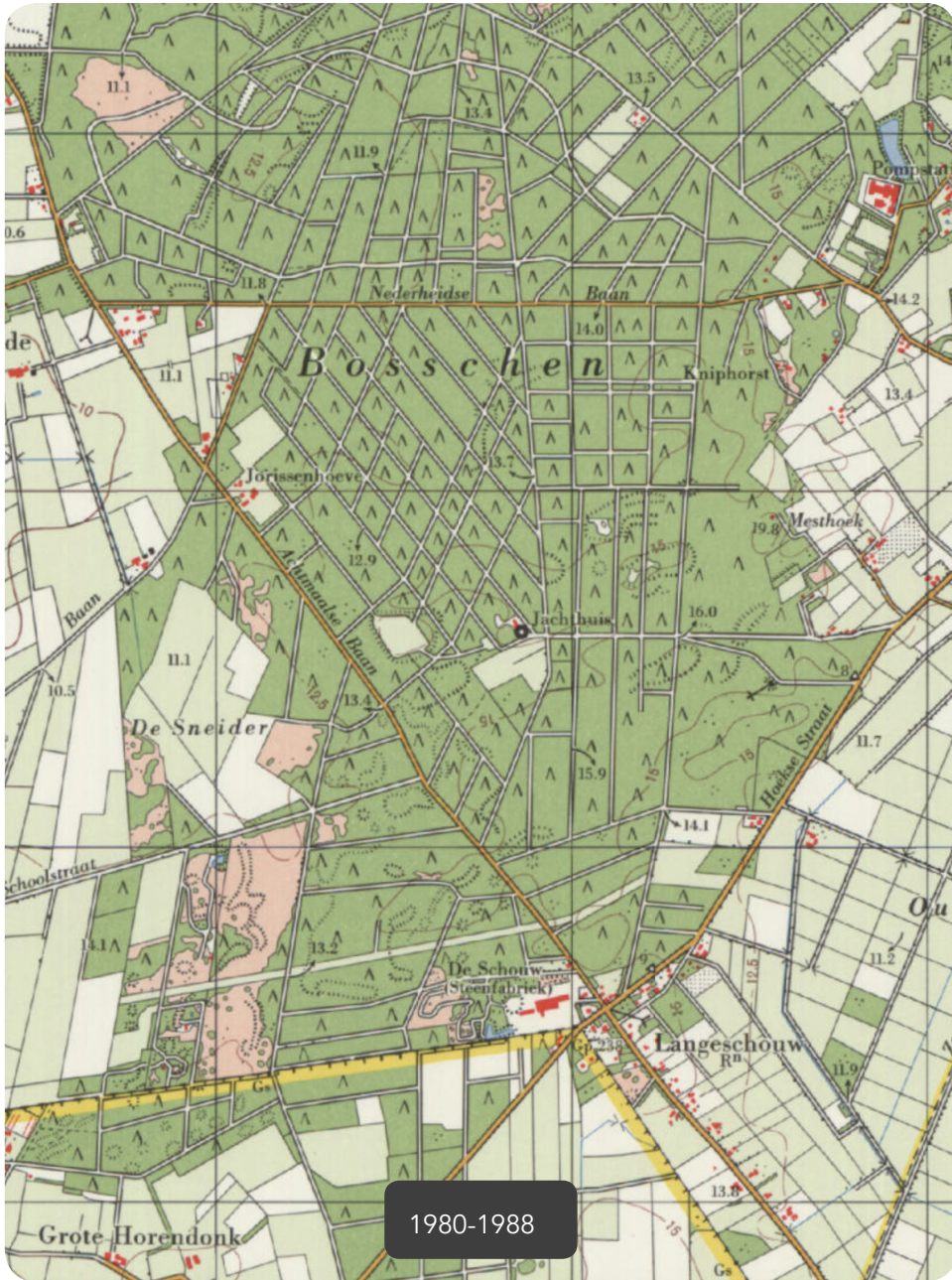
De toegang naar het jachthuis gebeurde zeer waarschijnlijk vanaf de Hoeksestraat. De Hoeksestraat is immers de eerste verharde weg in de direct omgeving, de Achtmaalse baan was toen nog een zandweg, net als de andere wegen.

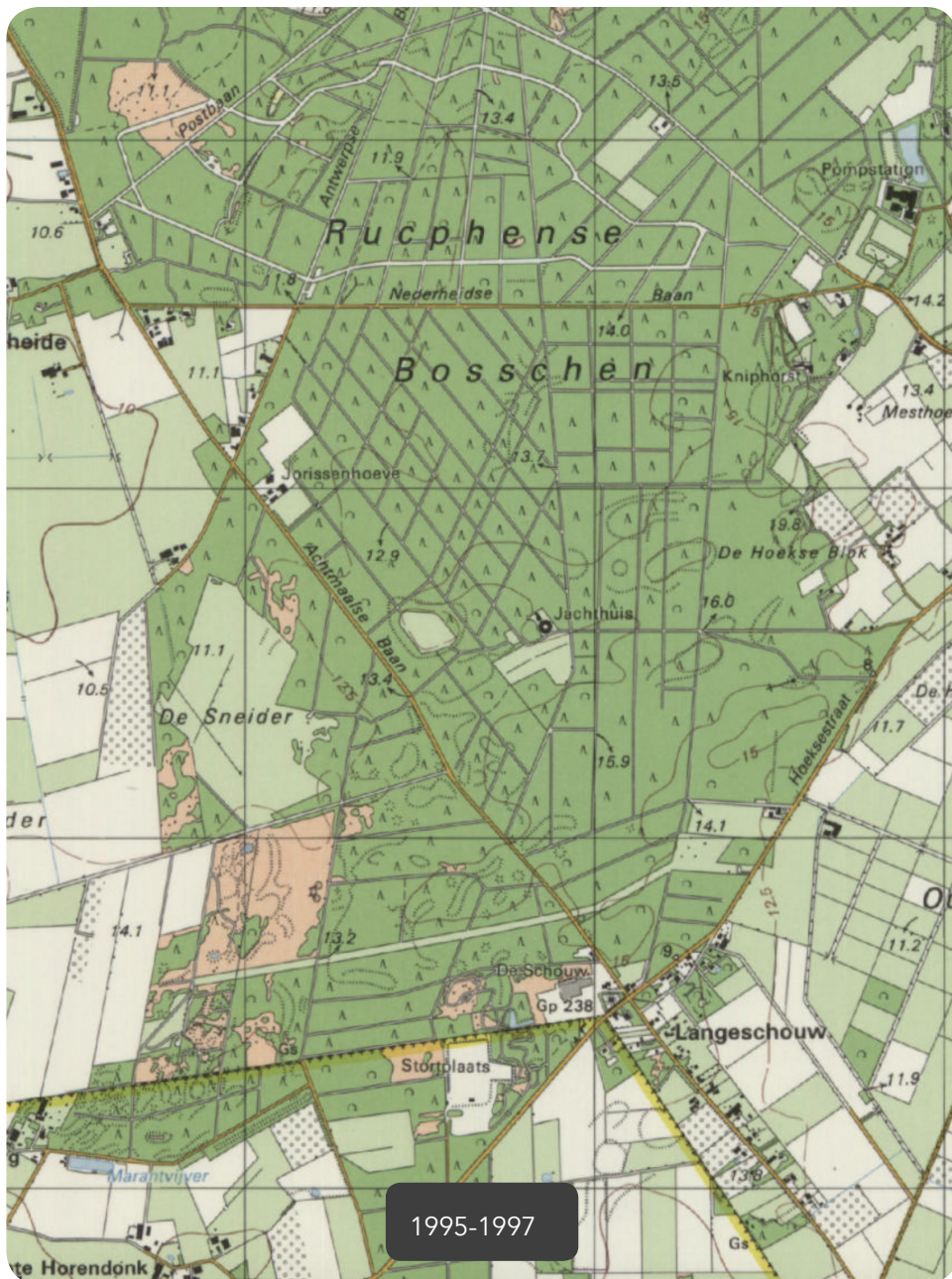
Er is op het landgoed een nieuwe (kronkelende) weg zichtbaar, vanaf de Hoeksestraat, die langs de veldkapel gaat. Of dit ook daadwerkelijk de toegangsweg betreft is niet zeker.

Op de kaart van 1960-1979 zien we de veldkapel verschijnen. Deze is echter al eerder gebouwd (1937).

Ook zien we dat de Sneider wordt omgevormd van volledig akkerperceel naar een gemengd perceel met akker en weide.

Verder op de kaarten van 1950-2000 de ontwikkeling steenfabriek LangeSchouw en arbeiderswoningen langs de Achtmaalsebaan richting het zuiden. Het latere buurtschap Langeschouw.

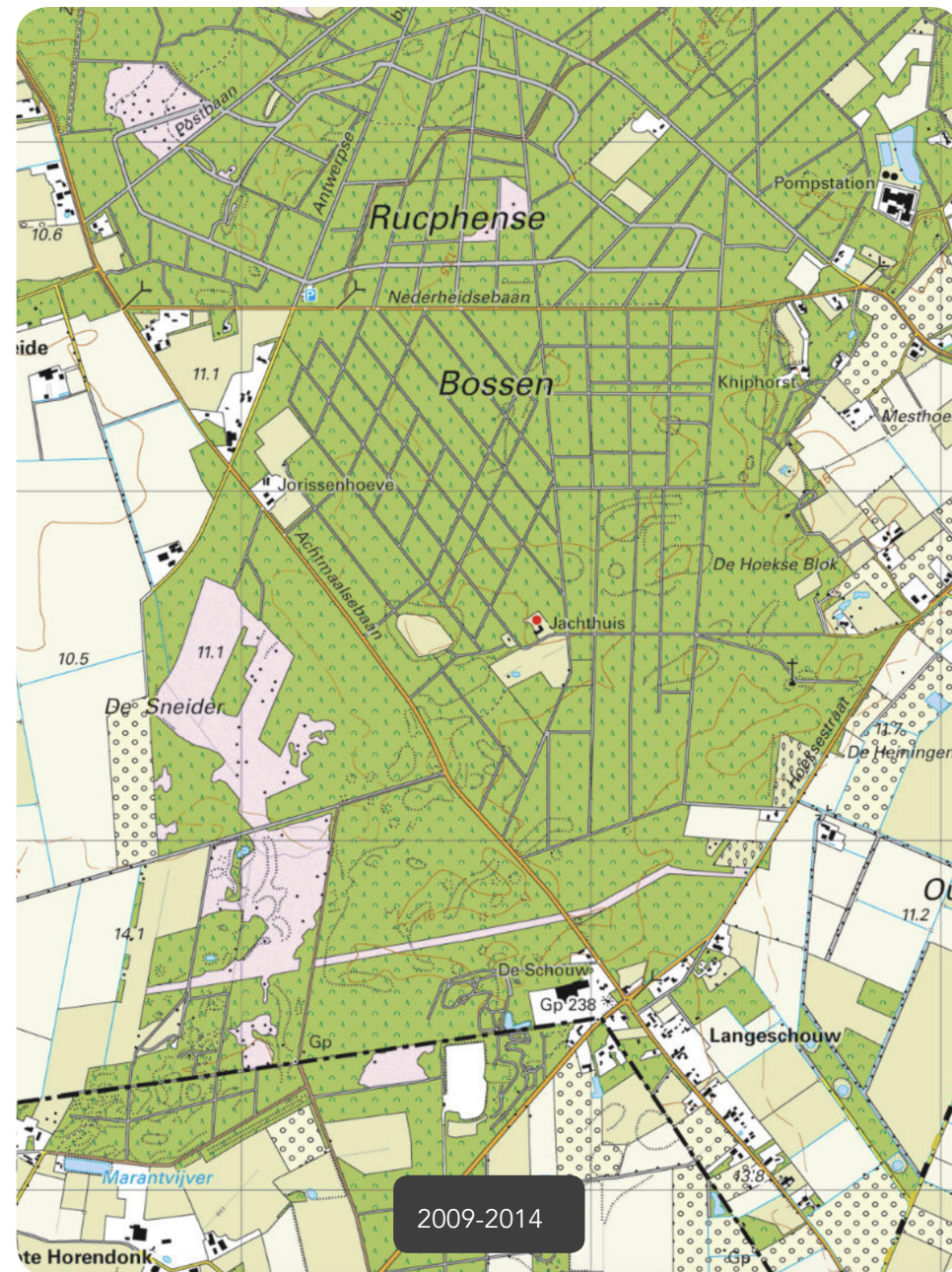
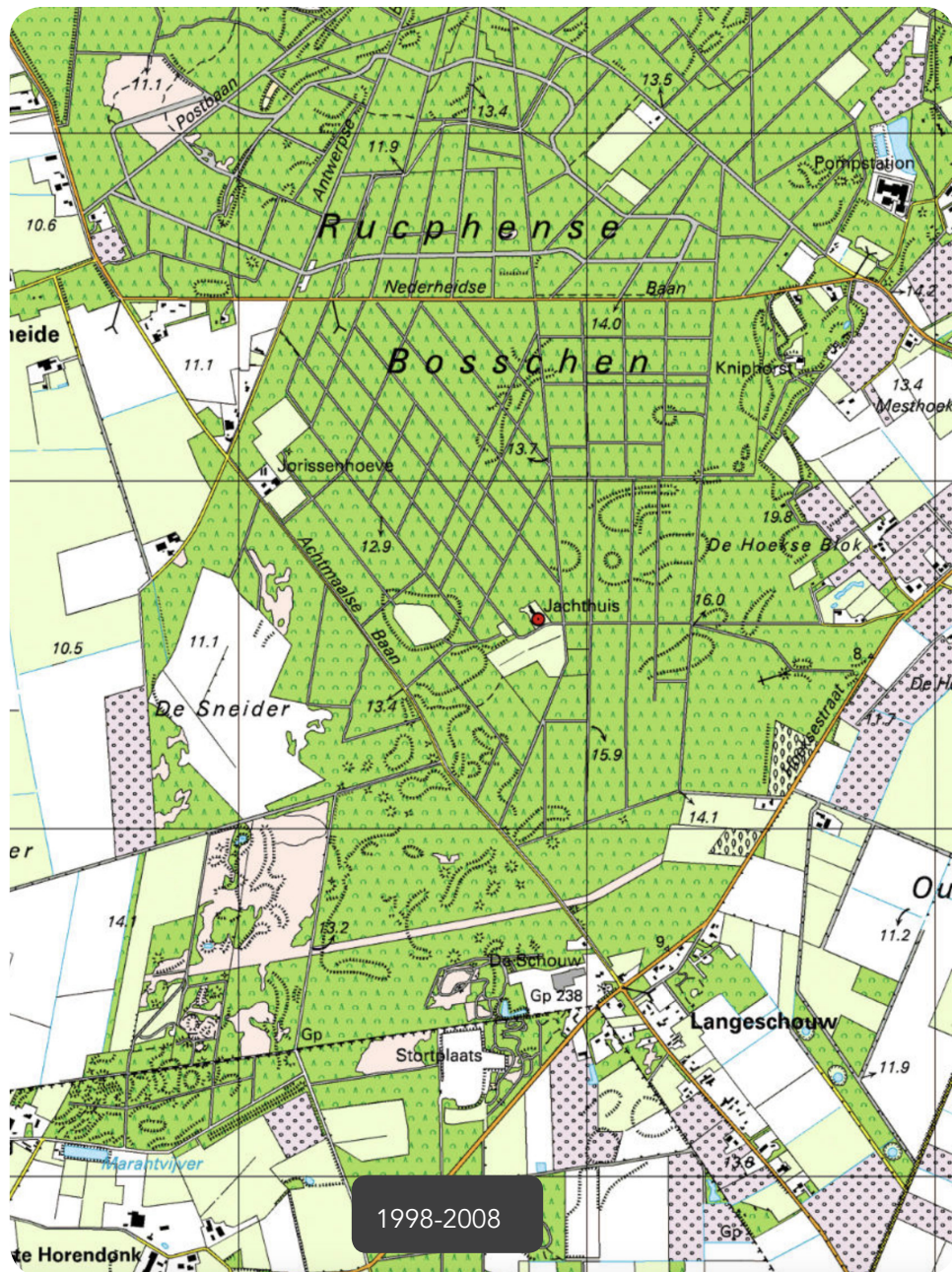

Door de ruilverkaveling in de jaren 80 en 90 is de doorgaande lijn in het landschap van de voormalige postroute onderbroken.

Achtmaalsebaan wordt als weg en route belangrijker.

Aan het einde van de 20e eeuw zijn er bijna geen heiderestanten meer over (met uitzondering van een klein gebied ten zuiden van De Sneider).

Kaartbeelden 2000 - heden

2009-2014

Weinig verandering t.o.v. 1998-2008. Wel valt op dat De Sneider is aangeduid met heide en bos. Ten zuidwesten van het jachthuis ligt een klein ven. De Sneider bestaat uit heide en een fors bosperceel in het midden.

2015-2016

De inrichting rondom het jachthuis is aangepakt en er is een parkachtige aanleg zichtbaar met vijverpartijen en weiden. De Sneider is aangeduid als grasland, dit in tegenstelling tot het vorige kaartbeeld.

Jachthuis, centraal gelegen op het landgoed.

Poort jachthuis.

Toegangsweg jachthuis en laan (rechts) richting Nederheidse baan.

Microreliëf (zandduinen) in het zuidwestelijk deel met voornamelijk naaldhoutpercelen.

Weids uitzicht over De Sneider.

Weide (recent gekapt) ten noordoosten van het jachthuis. In de bossen (midden en zuidoosten) zijn veel rhododendrons aanwezig.

Dubbele laan richting Nederheidse baan.

Bij de ingang van elke dreef staat een toegangshek.

De dreven op het landgoed zijn niet allemaal even begaanbaar/ in gebruik. Sommigen zijn (deels) dichtgegroeid.

Veldkapel in 1965 (links)

foto uit: Collectie Oudheidkundige kring De Ghulden Roos, Roosendaal, nummer R01095) West-Brabants Archief

Voormalig schietterrein;

tegenwoordig laan en zichtlijn van/
naar veldkapel.

Munitieopslag WOII

Grenssteen (rechts op de foto)

Postbaan langs het landgoed (Antwerpse baan)

Voormalige landbouwenclave/ kampontginning De Sneider

**Langgevelboerderij met stal aan de Hoeksestraat 27
(rijksmonument)**

De langgevelboerderij is gebouwd rond 1935-1939, vermoedelijk naar ontwerp van architect Max Winders uit Antwerpen, in Traditionalistische stijl met Um 1800-motieven.

De stal werd gebouwd in 1939, waarschijnlijk naar ontwerp van architect Max Winders uit Antwerpen, in Traditionalistische stijl met Um 1800-motieven. De schuur bevindt zich parallel achter de langgevelboerderij.

Relatie met het landgoed: deze boerderij is gebouwd in opdracht van Carlier en in eigendom geweest van Landgoed Jachthuis Schijf. Voor zover bekend was er geen functionele relatie met het jachthuis.

Jorissenhoeve (rijksmonument)

De boerderij met stal is gebouwd tussen 1938 en 1941 in Delftse Schoolstijl met neo-barokke elementen en staat op het terrein van de Jorissenhoeve. Architect Sturm* uit Roosendaal.

Cultuurhistorisch van belang als voorbeeld van de sociaal economische ontwikkeling van een modelboerderij op landgoederen en vanwege de zeldzame architectuur van het ontwerp.

*Historische vereniging Swerter Scive

Het traditionalisme was een architectuurstroming die in de beginjaren van de 20e eeuw opkwam, in de jaren 20 en 30 een sterke bloei kende en in de jaren 50 weer afnam. Het ontstond als reactie op het functionalisme, waar de functie van het gebouw als maatgevend werd gezien. De Delftse School is de belangrijkste stroming binnen het traditionalisme, waardoor de termen vaak door elkaar worden gebruikt.

Delftse Schoolstijl 1920-1950

Aan het begin van de twintigste eeuw ontstond, als conservatieve tegenhanger van de modernistische en Amsterdamse School architectuur, de Delftse School. De Delftse school kenmerkt zich door traditionalistische architectuur. Marinus Jan Grandpré Molière, architect en docent aan de Technische Hogeschool van Delft, heeft deze stroming geïnspireerd en aangevoerd.

De Delftse School streefde naar een architectuur die was gebaseerd op universele normen en waarden. Daarnaast wilde men de traditie van de Nederlandse plattelandsbouw in ere houden. Deze traditie was een reactie op de Amsterdamse School, die volgens de traditionalisten te decoratief was ingesteld.

De Delftse School heeft veel beeldbepalende kenmerken, waaronder:

- Het vrijwel uitsluitende gebruik van bakstenen;
- Met pannen beklede, hoge hellende daken tussen topgevels;
- Hoge gootlijnen;
- Het gebruik van natuursteen op constructief belangrijke punten;
- Niet te veel opvallen (traditioneel blijven);
- De vorm wordt bepaald door de functie (eenvoudige woningen, grote publieke gebouwen);
- Nauwelijks gebruik van decoraties.

Um 1800

De Um 1800 Beweging vertegenwoordigt een conservatieve bouwstijl die een reactie was op het rationalisme in de bouwstijl, waarvan bijvoorbeeld Hendrik Petrus Berlage een vertegenwoordiger was. De Um 1800-stijl vond haar hoogtepunt in het tijdvak 1905-1914. (bron: wikipedia).

Café Jagersrust

Café Jagersrust behoorde tot het landgoed te Schijf van de erven van de familie Carlier. De familie was hier regelmatig te vinden.

Café Jagersrust is tegenwoordig, naast een gemoedelijk rustpunt, ook het clubgebouw van de sportvereniging touwtrekken van Schijf.

Veen en zand

Vervening turf

brandstof

1250

kleinschalige ontginning

1750

Ontginning

bos en landbouw

1900

2000

bouw jachthuis 1928 en
stichting landgoed

Jacht

4. Samenvattende tijdlijn

Circa	1880	Ontstaan kampontginning/ landbouwenclave Sneider
Circa	1880	Ontstaan Holle Laagte (op kaart)
		Grenssteen
	1913	Aankoop strook grond door De Vrijwillige Landstorm c.q. Schietvereniging Juliana, Perceel K 1193, groot 2550 m2.
	1914	Start bebossing gemeente Rucphen (ook op Langendijkse Heide vermoedelijk)
		Aankoop gronden door H. Carlier
	1928	Bouw Jachthuis Schijf/ Landhuis Dennenbos
	1933	Op verzoek van H. Carlier verhuist de schietvereniging
	1935	1935-1939 is de langgevelboerderij aan de Hoeksestraat 27 gebouwd, naar ontwerp van Max Winders en de stal in 1939
	1936	H. Carlier laat een nieuwe boswachterswoning/ boerderij bouwen op K 1126.
	1937	Bouw veldkapel op voormalige schietberg
	1937	H. Carlier koopt de boerderij van Vergouwen (K1054) met bijbehorende gronden, de boerderij Nijnatten (K651) en cafe en huis van Naalden (K1305 en K1186).
	1938	Bouw Jorissenhoeve: de boerderij met stal is gebouwd tussen 1938 en 1941 in Delftse Schoolstijl met neo-barokke elementen.
	1939	Stal wordt gebouwd bij langgevelboerderij
	1946	Overlijden H. Carlier
		Tijd van stilstand en verval breekt aan. Het jachthuis komt decennialang leeg te staan en raakt danig in verval.
	2007	Overlijden dochter Marie-Antoinette Carlier
		Verkoop eigendommen familie Carlier (eigendommen worden opgesplitst)
	2011	Aankoop landgoed (400 hectare) door familie De Bruin
		Restauratie jachthuis Schijf
		Heideherstel en uitvoering landgoedontwerp Michael van Gessel

NB Bovenstaande tijdlijn is deels samengesteld met dankbare hulp van de historische vereniging Swerter Scive, dhr. Louis Damen.

5. Thematische verdieping

Op een aantal onderwerpen is dieper ingegaan om aanwezige structuren te kunnen verklaren

Bosstatistiek uit 1938-1942: Staatsbosbeheer heeft in de periode 1938-1942 het totale bosareaal van Nederland in kaart gebracht. De kaart laat niet alleen een gedetailleerde inventarisatie van bosgebieden en boomsoorten zien, maar ook heide, zandverstuiving, veen/moeras, meren en plassen, kwelders en laanbeplanting.

De kaart is ingedeeld naar boomsoort en ouderdom:

- naalddhout ouder en jonger dan 25 jaar;
- loofhout (eiken, beuken, iep) ouder en jonger dan 40 jaar;
- populieren ouder en jonger dan 40 jaar.

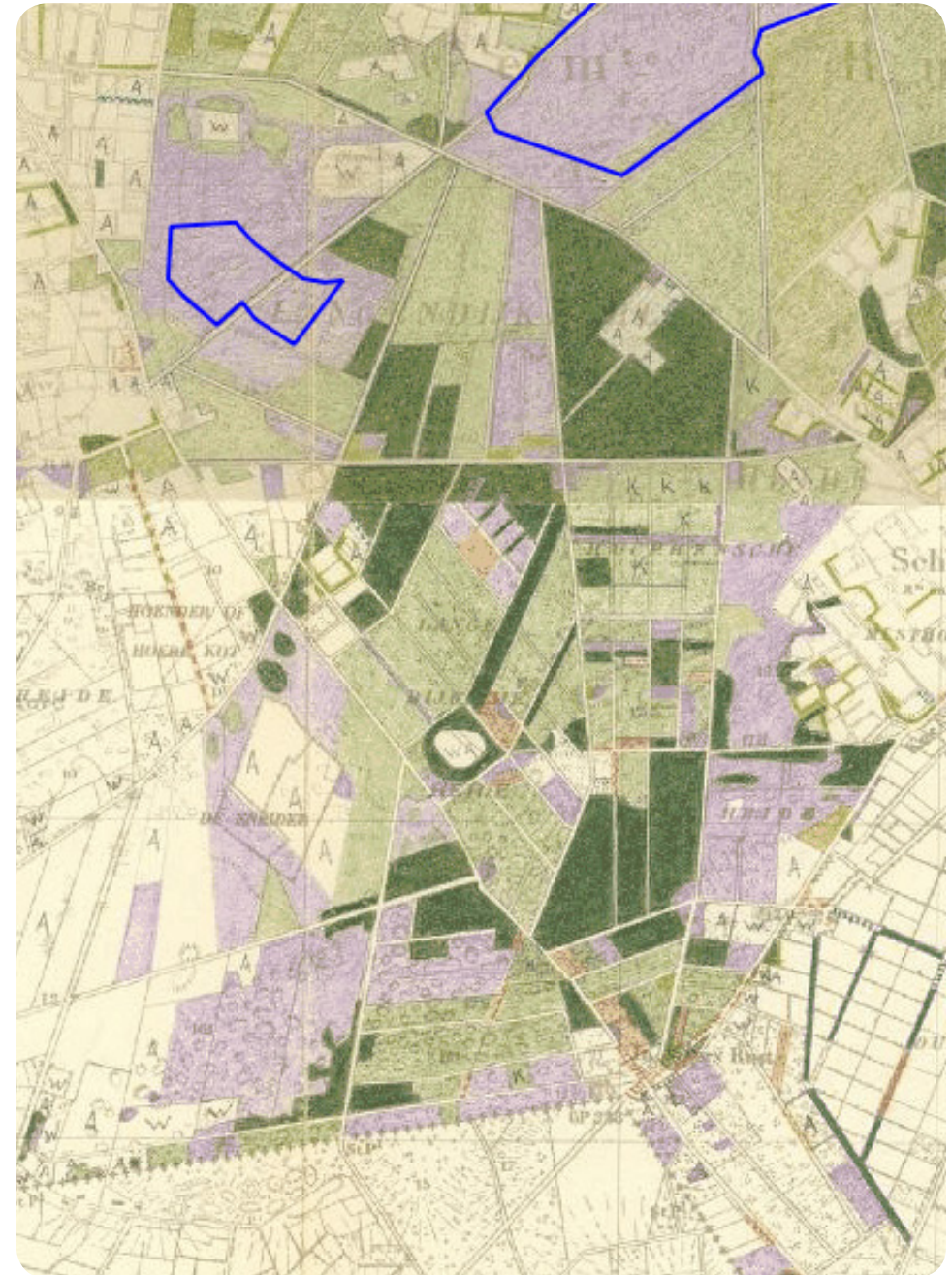
Op kaart:
paars is heide
licht oranje is loofhout

VERKLARING DER KLEUREN VAN DE BOSCHKAART

	Naalddhout	beneden	25 jaar
	Naalddhout	boven	25 jaar
	Loofhout	beneden	40 jaar
	Loofhout	boven	40 jaar
	Eik	beneden	40 jaar
	Eik	boven	40 jaar
	Beuk	beneden	40 jaar
	Beuk	boven	40 jaar
	Populier	beneden	10 jaar
	Populier	boven	10 jaar
	Iep	beneden	40 jaar
	Iep	boven	40 jaar
	Hakhout		
	Grienden		
	Heide		
	Zandverstuiving		
	Veen en/of moeras		
	Boomgaard		

VOOR WEGBEPLANTING KLEUREN ALS BOVEN

	Tweezijdig	beneden	40 jaar
	Tweezijdig	boven	40 jaar
	Eenzijdig	beneden	40 jaar
	Eenzijdig	boven	40 jaar

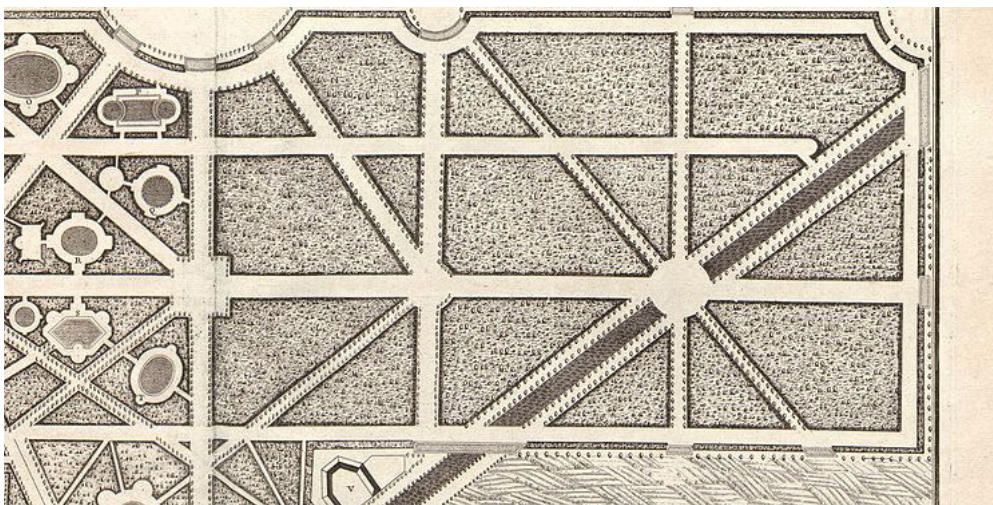

De drevenstructuur op het landgoed in ruitvorm is uniek, zie hierboven op de historische kaart 1975. Vooralsnog is de verklaring van de ruitvorm t.o.v. de veel toegepaste rechthoekige percellering in de bebossing onbekend. Waarschijnlijk ligt de herkomst in de oriëntatie van de dreven op de Achtmaalse baan en de Nederheidse baan, maar zeker is dat niet.

Rechtsboven: vier dreven gezien vanaf de Nederheidse Baan.

Onder: dreven in 17e en 18e eeuwse sterrenbossen.

THEMA 1 Dreven en bossen

De rationale structuur van de bebossing/ bospercelen is kenmerkend voor ontginningsbossen uit begin 20e eeuw. Met name de blokpercelen in het oostelijke deel van het landgoed zijn waardevol en niet gewijzigd sinds 1900.

De ruitvormige percelen zijn van later datum. Het is onbekend of de ruitvorm bewust is aangelegd voor de jacht, zoals bijvoorbeeld bij 17e en 18e eeuwse sterrenbossen. Vanaf de vele dreven was het wild gemakkelijk te detecteren. Wellicht dat de ruitvorm hiervan is afgeleid.

Een andere reden is een praktische verklaring. De eerste dreven in het westelijk deel zijn parallel aan de Achtmaalse baan gelegd. Om deze te kunnen ontsluiten worden er (ongeveer) haaks hierop nieuwe dreven aangelegd.

THEMA 2 Bezandingsgreppels

Door recente boskap zijn er greppelstructuren zichtbaar geworden op het landgoed.

De herkomst van deze greppelstructuren ligt zeer waarschijnlijk in de tijd van de heidebebossing (begin 20e eeuw). Vanaf 1914 is in Rucphen gestart met de bebossing van de heide. De bebossing werd met verschillende technieken uitgevoerd. De bomen in de bossen op het landgoed zijn niet in rijen geplant, maar door zaaïen (en bijbehorende technieken) tot stand gekomen. Dit was een goedkope methode voor bosontwikkeling (veel in eerdere eeuwen toegepast).

De techniek was als volgt:

1. Afbranden van de heide, waarna al of niet wordt geëgd;
2. Breedwerpig zaaïen van (grove)dennenzaad, 5 a 7 kg per hectare;
3. Overzanden met zand uit kuilen, de zgn. zaaipotten, om de 6m in evenwijdige banen gegraven.

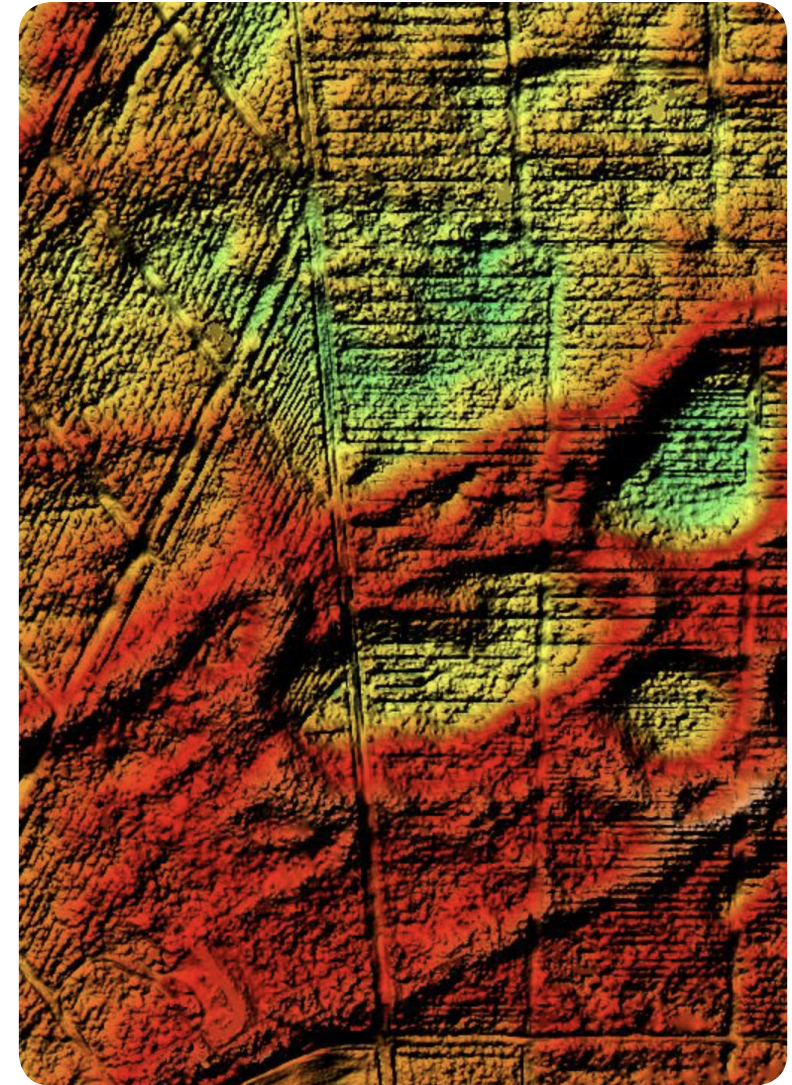
De greppelstructuren op het landgoed liggen evenwijdig aan elkaar en op ongeveer 5.80 tot 6.20m (ingemeten tijdens veldbezoek d.d. 26 mei 2017) onderlinge afstand. Dit komt overeen met de bovenbeschreven techniek en staft de voorlopige conclusie van bezandingsgreppels.

Op de hoogtekartaat (rechts) is te zien dat deze greppelstructuren op grote delen van het landgoed voorkomen. Een bijzondere gelaagdheid is waarneembaar: de cultureel gegraven greppels liggen dwars door en over het natuurlijk dekzandlandschap met reliëf van landduinen, hoogten en laagten.

Het voorkomen en de zeldzaamheid van deze greppels is besproken met Probos. Hieruit volgt dat bezandingsgreppels niet heel zeldzaam zijn. Dergelijke greppels zijn ook gevonden op landgoed Oranje Nassau's Oord (Renkum), Eperholt (Epe), Landgoed De Wolfsberg (Groesbeek) en 't Leesten (Apeldoorn). Er is weinig over geschreven in de (vak)literatuur. Sporadisch wordt er in archiefstukken genoemd dat bij bosaanleg gebruik is gemaakt van bezaaiing waarna het zaad is afgedekt met zand uit greppels of kuilen (bezandingspotten).

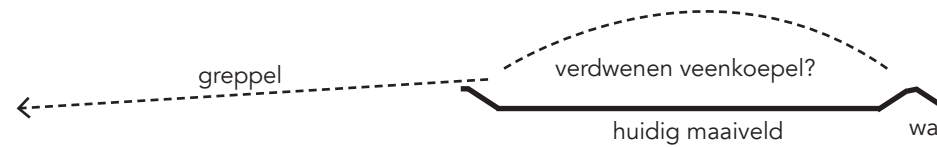
Foto's links: auteur.

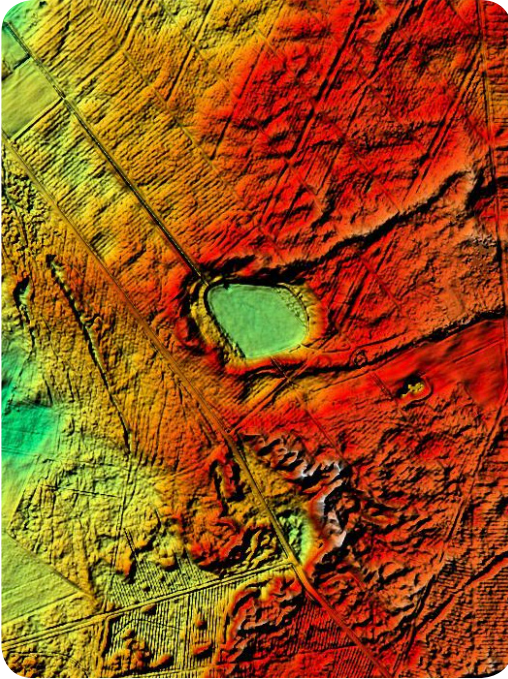
De hoogtekartaat toont de onderliggende greppelstructuren van de bospercelen. Per perceel zijn de bezandingsgreppels waarneembaar; volgend in de vorm van het bosvak, maar wel variërend in oriëntatierichting. Bron: AHN-viewer; AHN2 maaiveld - Shaded Relief (Dynamische opmaak)

De Holle Laagte. Foto: mei, 2017

De Holle Laagte wordt begrensd door een lage grondwal. Aan de zuid- en oostzijde is deze wal (deels) beplant met (oude) eiken en andere loofhoutsoorten. Dit in tegenstelling met de voornamelijke toegepaste naaldhoutsoorten op het landgoed. Foto: mei, 2017

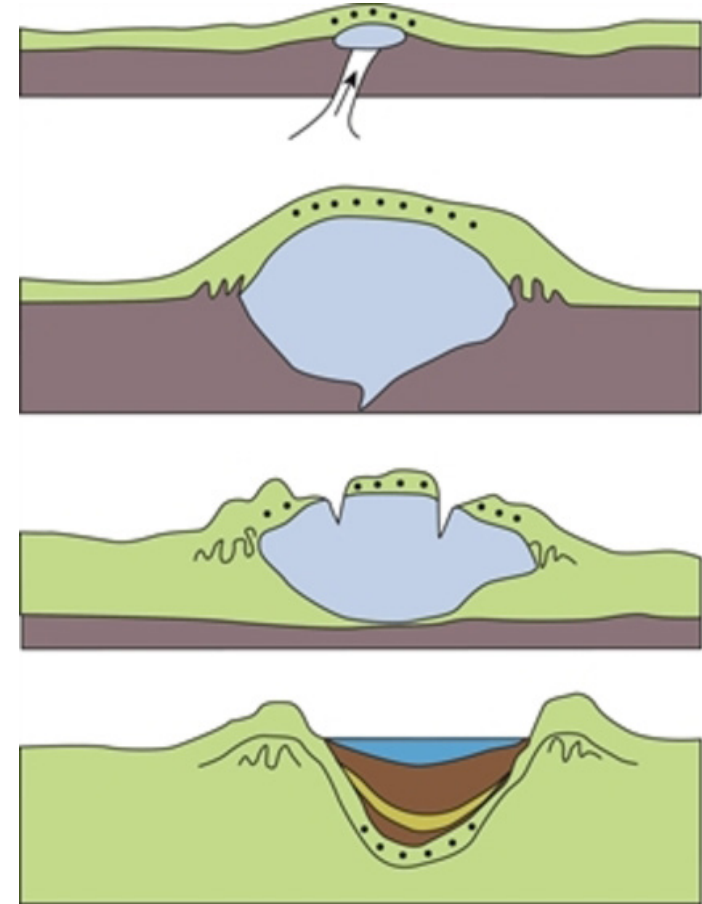
THEMA 3 Holle Laagte

De Holle Laagte is nu een opvallende open plek in het bos die lager ligt dan het aangrenzende bos. De grens wordt gevormd door een lage wal en de laagte ligt vlak (gelijkend op een dalgrond).

De naam 'laagte' verwijst als toponiem (Renes) naar veen. Waarschijnlijk lag vroeger in de Holle Laagte een (hoge) veenkoepel. Dit verklaart mogelijk ook de greppel aan de noordwestzijde. Ten behoeve van vervening werd veen eerst ontwaterd. Het is mogelijk dat de greppel aan de noordzijde ook dit doel diende. Het veen kon vervolgens worden afgegraven en worden gedroogd tot turf. De laagte die achterbleef kon vervolgens voor landbouwdoeleinden worden gebruikt.

Het profiel van de greppel (bodemhoogte) loopt van ongeveer 25.90+ NAP vanaf Holle Laagte naar 11.90+ NAP aan zijde Jorissenhoeve. Het huidige maaiveld van de Holle Laagte is circa 11.50-11.60+ NAP. De greppel wordt begeleid door een beplante wal.

De opvallende ronde vorm is hiermee nog niet verklaard. De oorsprong zou kunnen liggen in een aardkundig fenomeen als een pingoruïne of een uitwaaiingskom, zie rechts.

Het ontstaan van een pingo-ruïne. Van boven naar beneden:
 (1) Het grondwater komt door lekken in de bevroren laag omhoog,
 (2) de ijslens veroorzaakt een steeds hogere heuvel,
 (3) het ijs ontdooit en de pingo stort in, en
 (4) de pingo vult zich met veen, zand en water.
 (Uit: Stouthamer, Cohen & Hoek, 2015)

THEMA 4 Bekende personen

West-Brabants Archief

Uit het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) Rucphen, uit ca. 2002, en bevat een kort overzicht van in het bijzonder een aantal historische en architectonische kenmerken van het pand:

Jachthuis

Buiten gebruik

Ca. 1915-1920

Machinale baksteen, aan voorzijde room-wit geschilderd, rollaag bij plint.

Caramelkleurig geglazuurde dorpels aan achterzijde.

Ramen met roedeverdeling en halve luiken. Paneeldeuren, diverse korfbogige inrijpoorten. Samengesteld mansardedak, met rode tuile du Nord pannen.

Spits met leien in maasdekking en windvaan, rest daktegels. Dakkapellen met zinken piron. Daklijst van toren met houten kappen gedecoreerd. Dakkapellen en schoorstenen met siermetselwerk. Vaasvormige pironnen als sierdecoratie.

Ontluchtingsrooster met piron.

In nis beeldje van monnik. IJzeren waterpomp: "industrie Vaassen".

Vele rododendrons, eiken, rode beuk

L-vormig gebouw met toren op hoekpunt, tevens entree met dubbel kruisgewelf.

De hoekpunten van schuur voorzien van oplopende steunberen. Het pand is onderkelderd.

Zeldzaamheidswaarde, van belang wegens ligging en detaillering.

De volgende tekst is de inhoud van hoofdstuk 2 'Schijf', paragraaf 6 'Hoeksestraat 28 ('Het jachthuis') uit het door drs. A.C.M.M. (Ad) Schrauwen - adviseur archiefbeheer - geschreven boek Rucphen 200 jaar in beeld (Rucphen 2011):

*Het in 1928 gebouwde jachthuis annex boswachterswoning van de Belgische familie Carlier. De architect was Max Winders uit Antwerpen. **Hector Carlier had het jachthuis gebouwd voor zijn vrienden om in de naburige bossen te kunnen jagen.***

*Een wel speciaal jachtgezelschap was in die bossen in december 1951: zoals meer wielrenners was **Fausto Coppi** een verwoed jager.[i] Het is bekend dat Coppi in en buiten het peloton het goed met Wim van Est kon vinden. Wellicht heeft Van Est de Italiaanse coureur in **het naseizoen van 1951 voor een jachtpartij***

in het West-Brabantse uitgenodigd. De Italiaan aanvaardde de uitnodiging.[ii] Hij was met zijn vrouw, zijn ploegleider Driessen en zijn Belgische vriend Kiekens dinsdagmorgen 18 december 1951 in St. Willebrord gearriveerd. Vlot verliep de entree in Nederland overigens niet. Fausto Coppi maakte in Nispen kennis met de Nederlandse douane. Hij miste de noodzakelijke papieren om twee jachtgeweren in te voeren. Pas na bemiddeling van Van Est kon de Italiaanse wielervedette één geweer de grens mee over nemen. Dat geweer had hij daags tevoren in Brussel gekocht. De prijs van 7.000 Belgische francs betekende voor Coppi geen probleem. De ontvangst in huize Van Est was plezieriger. De Italiaanse wielervedette ondervond geen last van opdringerige wielersfans. Mevrouw Van Est zorgde voor de koffie. En dochtertje Lieske was meteen dikke vrienden met papa's collega. Coppi, Van Est, Driessen en Kiekens trokken het jachttenue al snel aan. Het jachtgebied was het landgoed van madame Carlier onder Schijf. Daar ontmoetten ze hun makkers: oud-wielrenner Marinus Valentijn, Van Ests teamgenoot Thijs Roks en ploegleider Kees Pellenaars. Van Est en Roks traden als drijver op. Coppi werd de eer gegund het meeste wild voor de loop te krijgen. Van de vier hazen, vijf konijnen en één houtsnip had de Italiaan de houtsnip, twee konijnen en één haas voor zijn rekening genomen. De Italiaanse maestro had, ondanks het mistige weer, er een scherp oog in. Na de jachtpartij werd het gezelschap gastvrij onthaald in de woning van burgemeester Alberts. De burgemeester had zich al bij eerdere Willebrordse wielersuccessen een ware wielersfan betoond. En het buitenkansje de Italiaanse championissimo in eigen huis te begroeten liet hij zich niet ontgaan.

Op het moment van schrijven van deze paragraaf, september 2010, wordt het jachthuis tijdelijk bewoond.[iii] Het jachthuis en omliggende bossen zijn gekocht door Cees de Bruin uit Rotterdam. De formele overdracht vindt plaats in januari 2011. Het jachthuis wordt een familielandgoed; de bossen worden niet opengesteld voor het publiek. Toch is het de intentie van de familie De Bruin het landgoed niet hermetisch gesloten te houden, zoals voorheen in de tijd van Carlier. Wellicht komen er open dagen en komt er in het jachthuis expositieruimte beschikbaar voor jonge kunstenaars."

Uit het boek "Daar was 't" (een biografie van Kees Pellenaars) van Pierre Huyskens.

Onderschrift foto links: Op jacht met Lomme Driessens (links), Fausto Coppi en Marinus Valentijn in de bossen van Schijf aan de Belgische grens

De foto is gemaakt ter gelegenheid van een jachtpartij waarvoor mijn grootvader (Wim van Est), Fausto Coppi had uitgenodigd op 18 december 1951. De jachtpartij vond plaats op het landgoed Carlier in Schijf (gemeente Rucphen, waartoe ook Sint Willebrord behoort).

Coppi was naar Sint Willebrord toegekomen tezamen met echtgenote Bruna, ploegleider Lomme Driessens en vriend Kiekens.

Aangekomen bij de grens maakte Coppi kennis met de Nederlandse douane. Hij had namelijk niet de vereiste papieren om twee jachtgeweren in te voeren. Na enige bemiddeling mocht hij toch 1 geweer mee over de grens nemen.

In Sint Willebrord werd hij opgevangen bij mijn opa thuis en werd het jachttenue aangehouden. Mijn moeder (toen 3 jaar oud) heeft schijnbaar toen nog met Fausto Coppi gespeeld.

Verdere personen die aanwezig waren, waren Marinus Valentijn, Thijs Roks, Cees Pellenaars, mijn grootvader natuurlijk en journalist Rinus de Deugd.

Na de jacht werd het gezelschap ontvangen bij burgemeester Alberts thuis, alwaar de maaltijd genuttigd werd. 's Avonds werd Fausto Coppi gehuldigd in het Lumatheater in Sint Willebrord en bij deze gelegenheid kreeg Coppi, als cadeau, een rozenkrans in etui, vervaardigd in de Willebrordse rozenkransfabriek.

Nadat Fausto Coppi en zijn vrouw nog geïnterviewd waren door Jan Cottaar is het gezelschap weer vertrokken en bij mijn weten is hij in latere jaren nooit meer naar Nederland gekomen.

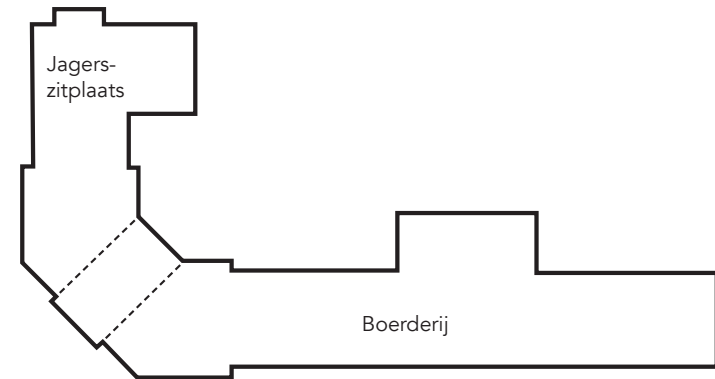
THEMA 5 Architectuur jachthuis

Architectuur Jachthuis Schijf/ landhuis Dennenbos

Het jachthuis met stallen werd gebouwd in 1928 naar ontwerp van architect Max Winders uit Antwerpen en vertoont zowel Traditionalistische, Um 1800-motieven als Expressionistische tendensen. Het jachthuis ligt diep verscholen in de bossen van het eigen terrein van de familie Carlier, waarvoor het gebouwd werd. Omschrijving. Het een- tot drielaags onderkelderde jachthuis heeft een L- vormige plattegrond en wordt gedekt door een samengestelde mansardekap met rode tuile du Nordpannen.

Max Winders (1882-1982)

Maximilien Winders is de zoon van de Antwerpse architect Jean Jacques Winders. Hij kreeg zijn opleiding tot architect aan de academie in Antwerpen en bij zijn vader, in wiens praktijk hij tot aan zijn huwelijk in 1907 werkte. Hij huwde in 1907 met Cornelia Carlier, de dochter van Jean Bepitse Ferdinand Carlier, die de directeur was van de Nationale Bank. Max Winders kreeg talrijke grote opdrachten in binnen- en buitenland. Hij bouwde onder meer talrijke bankgebouwen in Antwerpen, Sint-Niklaas en Leuven. Daarbij koos hij vaak voor een opvallende eclectische bouwstijl. Winders speelde tevens een belangrijke rol binnen de monumentenzorg, onder meer door zijn lidmaatschap van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen vanaf 1934.

Gebouwtypologie: poortgebouw

Dubbelfunctie: boerderij en jacht

Het jachthuis is gebouwd als poortgebouw. Het is echter onduidelijk waartoe de poort leidt. Er is geen duidelijk omsloten binnenplaats en het poortgebouw markeert ook niet de entree van het landgoed, aangezien het middenop het landgoedterrein is gebouwd.

Links:
Max Winders

Rechts:
Het raadhuis Rucphen heeft
ook een toren in uienvorm.

“In his long career, Winders designed and restored many buildings using diverse traditional styles such as neo-Gothic and imposing French styles.”

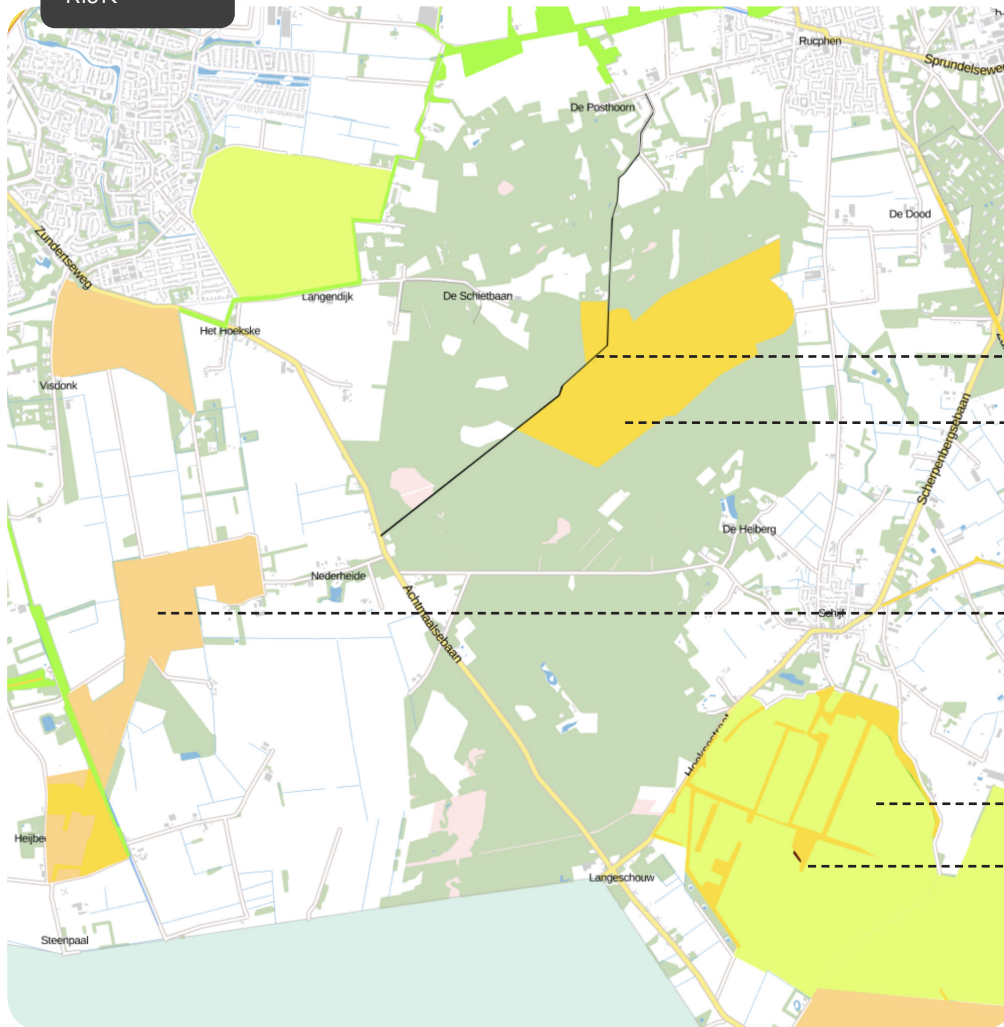
6. Cultuurhistorische waardenkaarten

op rijks- provinciaal en gemeentelijk niveau

Landelijk belang
Van waarde binnen Nederland (zoals bijvoorbeeld een rijksmonument)

Regionaal belang
Van waarde binnen de regio West-Brabant/ provincie Noord-Brabant

Lokaal belang
Van waarde binnen de gemeente

Bron: <https://landschapinnederland.nl/bronnen-en-kaarten/cultgis>

Zandlandschap; zuidelijk zandgebied (deellandschap)

Postbaan bij Rucphen (1400-1600)

Rucphense Bosschen, Rucphense Heide (1900) beplanting/ bebossing

Landgoederen en buitenplaatsen, buitenplaats Visdonk

Droogmakerij Oude Zoek (1885)

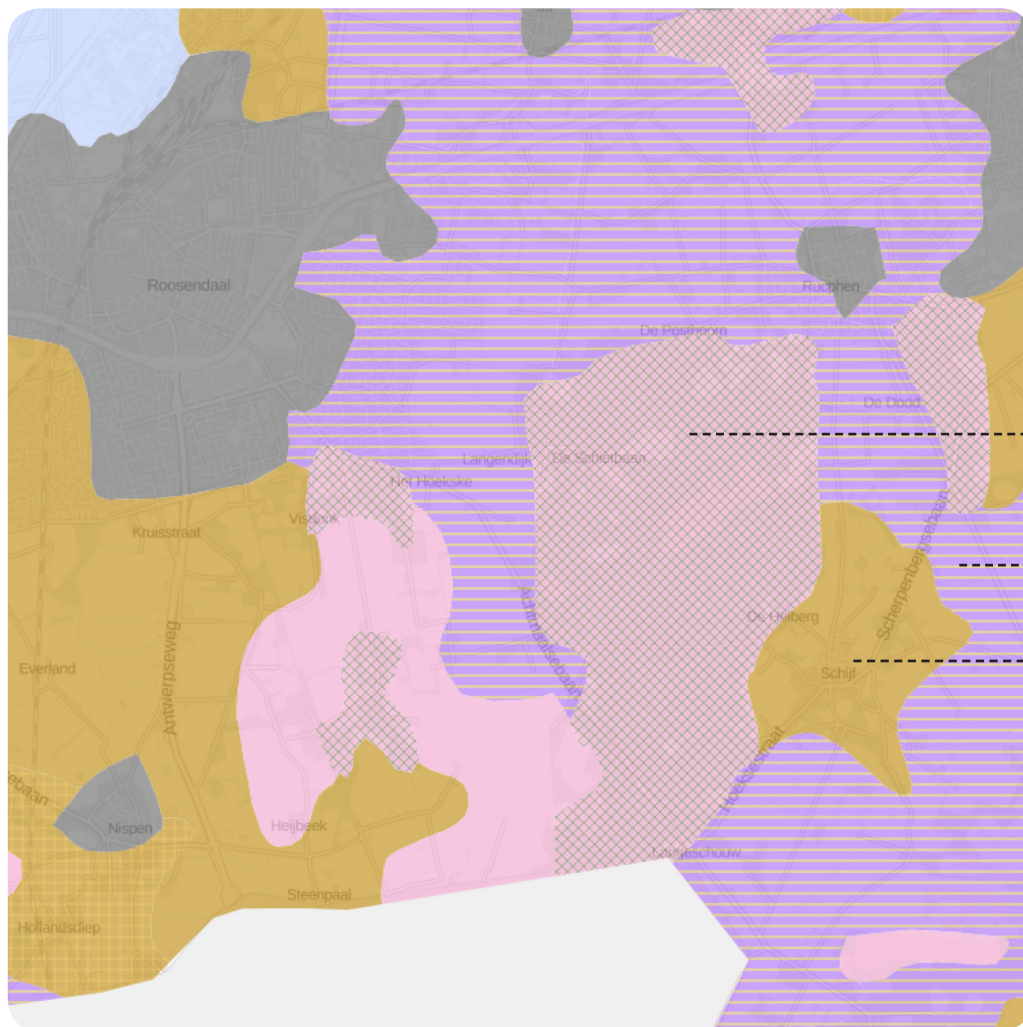
Moergat in De Oude Zoek (1800-1900) natte vervening, veenput

Cultuurhistorisch GIS (CultGIS) is een landsdekkend datasysteem met informatie over historisch-geografische fenomenen. In het Nederlandse cultuurlandschap liggen tal van cultuurhistorische elementen en patronen die het resultaat zijn van ontginnings- en bewoningsgeschiedenis. CultGIS brengt een deel van deze informatie categorisch in kaart. CultGIS biedt informatie op 5 niveaus:

- 9 landschapstypen zoals het zeekleigebied, de kustzone en het laagveengebied;
- 19 deellandschappen;
- een selectie van 70 aandachtsgebieden.

- elementen, zoals dijken, landafscheidings, eendenkooien, sprengen, etc.;
- een landsdekkende regionalisering met 82 regio's.

De informatie in CultGIS is gerelateerd aan de rapporten die onder de naam Ontgonnen Verleden zijn gepubliceerd. In totaal gaat het om 82 historisch-geografische gebieden, die gezamenlijk kunnen worden beschouwd als de historisch-landschappelijke karakterisering van Nederland.

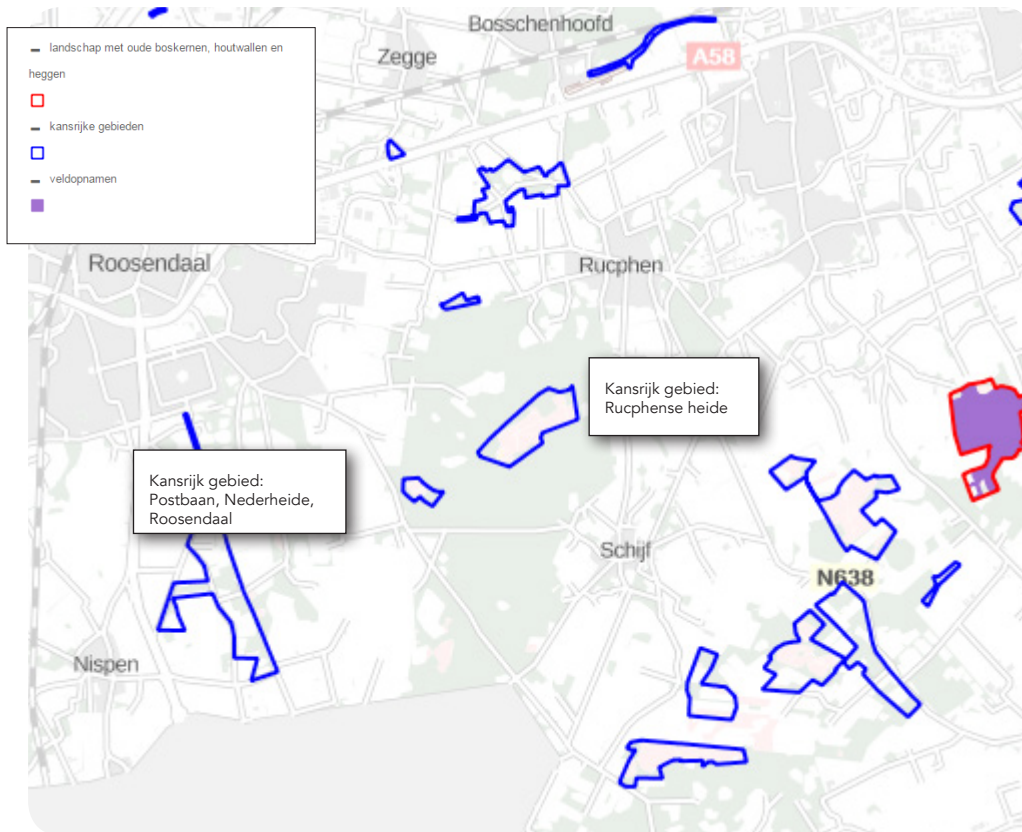
Bron: <https://landschapinnederland.nl/bronnen-en-kaarten/histland>

Rose	Landschapstype: Hoofdtype:	Heide bebossing Heideontginningen en bossen (sedert 1850)
Paars	Landschapstype: Hoofdtype:	Veenkolonie van het West-Brabants type Veenkolonien
Geel	Landschapstype: Hoofdtype:	Kampontginningen Kampontginningen met plaatselijke essen

Histland. Het Nederlandse cultuurlandschap is rijk aan elementen en sporen die het resultaat zijn van ontginnings- en bewoningsgeschiedenis. Deze informatie is in Histland door middel van 45 landschapstypen in kaart gebracht. Histland maakt het mogelijk om de mate van verandering van het landschap te zien door historische kaarten vanaf 1850 te vergelijken met de topografische kaart van omstreeks 1980. Histland legt relaties tussen het historische landschap van een specifieke plek, de processen die tot dat landschap hebben geleid, de huidige landschapsvormen en de mate waarin het landschap is gewijzigd. Met behulp van Histland kunnen uitspra-

ken worden gedaan over de cultuurhistorische waarde van een landschap. Ook kan aan de hand van Histland worden vastgesteld wat de impact voor het landschap is van ruimtelijke ingrepen zoals infrastructuur. Erfgoedprofessionals onder wie historisch-geografen raadplegen de kaart bij wetenschappelijk onderzoek.

Bron: <https://landschapinnederland.nl/bronnen-en-kaarten/cultgis>

Kaart groen erfgoed

Deze kaart bundelt onder meer gebieden met oude boskernen, houtwallen en heggen, rijksbeschermd buitenplaatsen met beschermd groenaanleg, nationale parken en gegevens uit de eerste Nederlandse bosstatistiek.

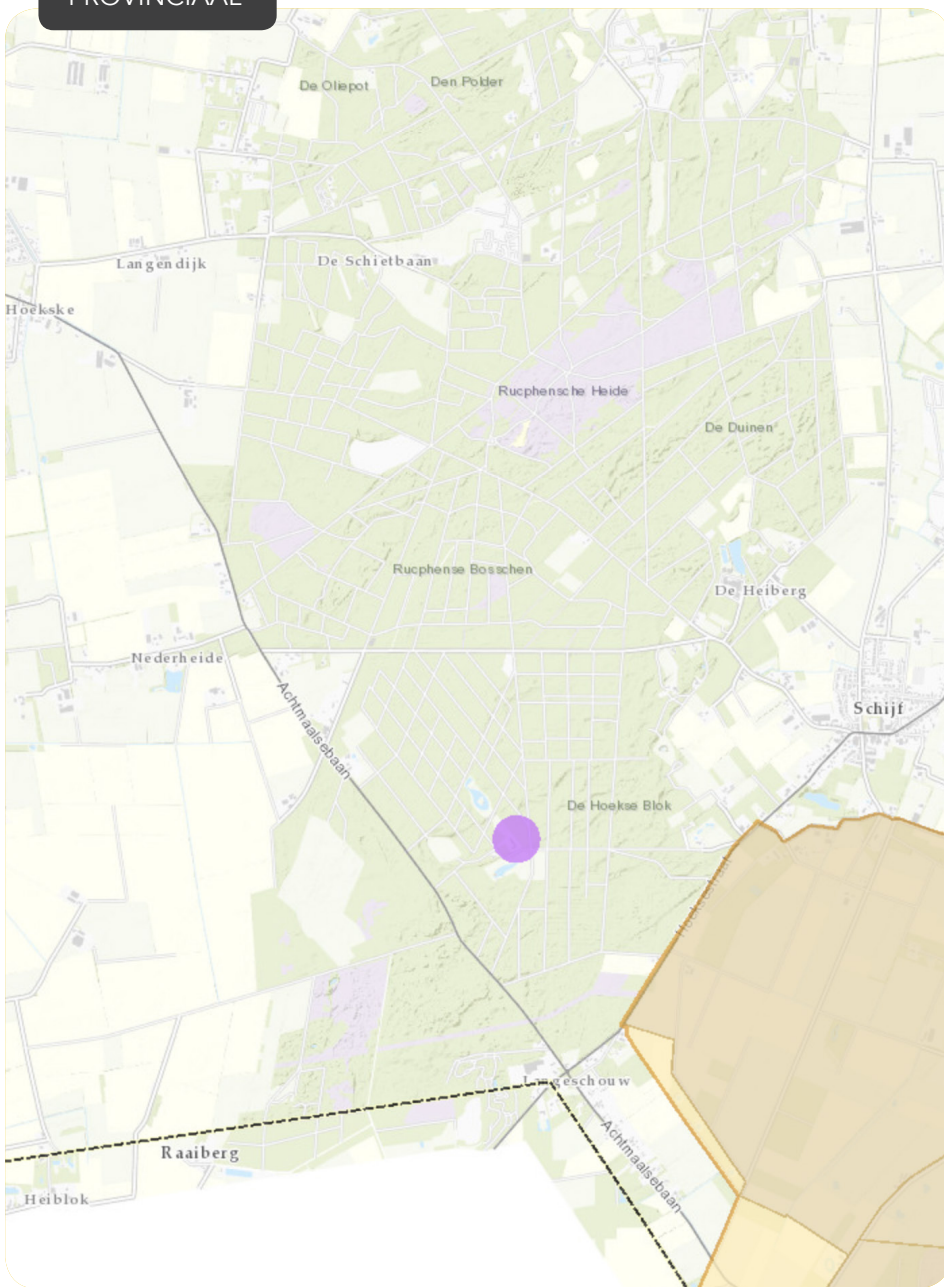
In de Kaart groen erfgoed zijn de volgende thema's bijeengebracht:

- Landschappelijk groen erfgoed bevat landschapselementen met autochtone bomen en struiken, van voor 1850. De rode gebieden omvatten door veldanalyse gedurende decennia geïnventariseerde landschappen met oude boskernen, houtwallen en heggen. De blauwe gebieden zijn tot stand gekomen door kaartanalyse en geven een trefkans op bovengenoemde elementen.
- Bosstatistiek uit 1938-1942: Staatsbosbeheer heeft in de periode 1938-1942 het totale bosareaal van Nederland in kaart gebracht. De kaart laat niet alleen een gedetailleerde inventarisatie van bosgebieden en boomsoorten zien, maar

ook heide, zandverstuiving, veen/moeras, meren en plassen, kwelders en laanbeplanting. De kaart is ingedeeld naar boomsoort en ouderdom:

- naalddhout ouder en jonger dan 25 jaar;
- loofhout (eiken, beuken, iep) ouder en jonger dan 40 jaar;
- populieren ouder en jonger dan 40 jaar.
- Buitenplaatsen: deze kaart toont een overzicht van alle rijksbeschermd buitenplaatsen in Nederland met beschermd groenaanleg zoals tuinen en parken.
- Nationale parken: deze kaart bevat de 20 nationale parken.
- Eendenkooien: deze kaart laat alle 205 in het landschap overgebleven eendenkooien zien.

Landgoed Jachthuis Schijf is niet opgenomen op de kaart groen erfgoed.

Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Brabant.

Complex van cultuurhistorisch belang (Provinciaal cultuurhistorisch belang)

Naam: Jachthuis Schijf

CHW-code: CC183

Gemeente: Rucphen

Complextype: Landgoed

Cultuurhistorisch belang: Industriële complexen, kloosters, landgoederen en militaire complexen zijn kenmerkend voor Brabant

Strategie: Behoud door herontwikkeling

Rijksmonument: Mip

Beschrijving:

Landgoed in de bossen van Rucphen dat in de volksmond Jachthuis Carlier wordt genoemd. L-vormig jachthuis met centrale knoptoren en inrijpoort uit 1927 is ontworpen door de Belgische architect Max Winders. De knoptoren van het jachthuis roept een oost-europese, bouwstijl op. De oorspronkelijke Belgische eigenaar, Hector Carlier (1884-1946) had oliebronnen in Roemenië en zal vermoedelijk de bouwstijl van daar hebben meegebracht. Het landgoed bestaat verder uit een oude oprijlaan een kapel uit 1930, heideveldjes, de kampontginning De Sneijder, markante laan met douglassen en Amerikaanse eiken en duintjes.

Door zijn ligging aan de Belgische grens staan er vlak bij elkaar 2 grenstenen. Op deze plek zou de beroemde smokkelaar 'Het Klaveren Vrouwke' zijn doodgeschoten. Bij het landgoed hoorde ook het cafe 'Jagersrust' enkele dienstwoningen en boerderijen, maar die zijn bij de erfenis verkocht. De bossen bestaan hoofdzakelijk uit naald- en loofhout met rhododendron.

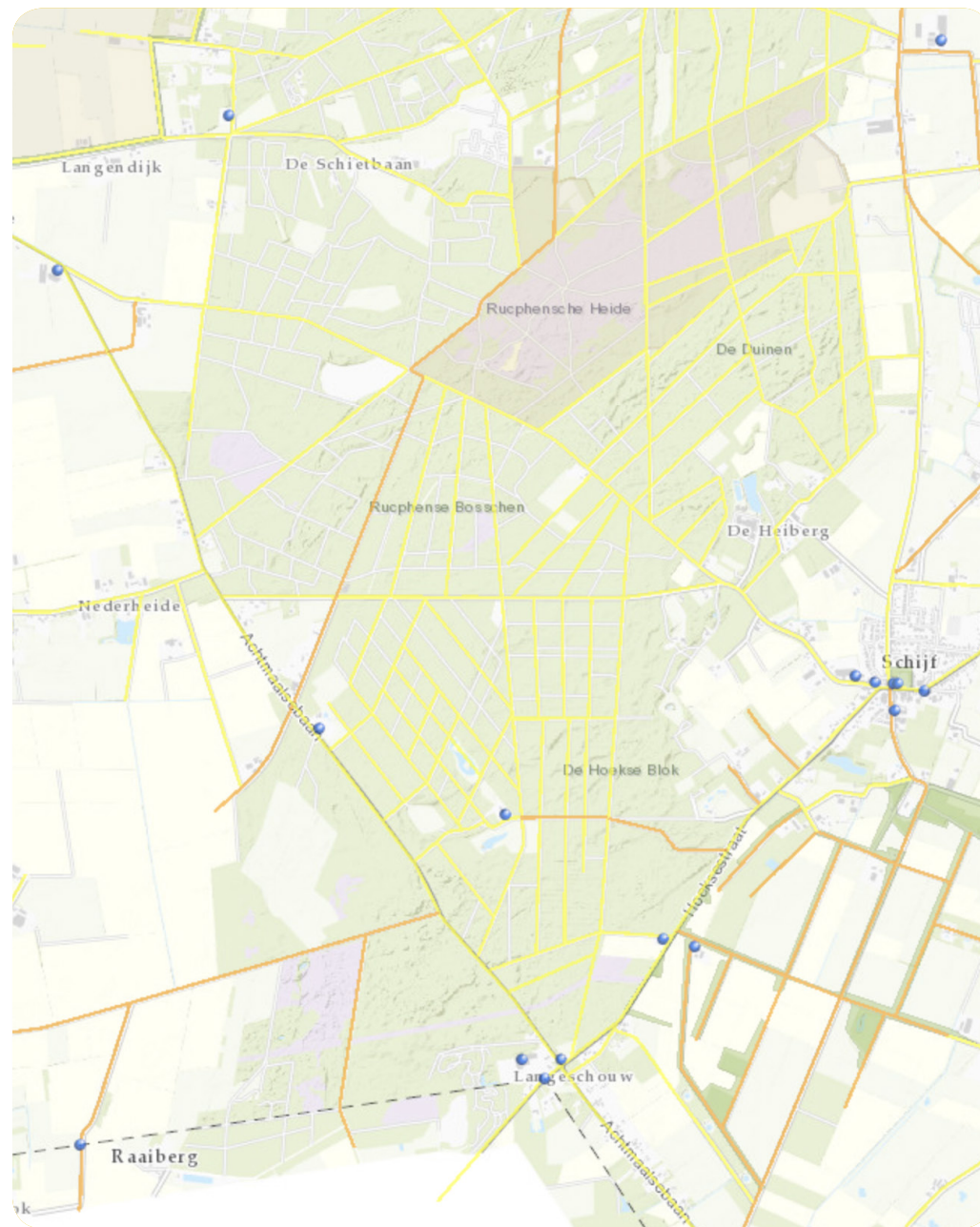
Op de rechterpagina zien we twee kaarten met overige cultuurhistorische informatie. Op de linkerkaart zijn vier rode stippen met de aanduiding rijksmonument.

Op de rechterkaart:

gele lijnen lijn van redelijk hoge cultuurhistorische waarde

oranje lijnen: lijn van hoge cultuurhistorische waarde

blauwe stippen. overige bouwkunst

Bron: <http://edepot.wur.nl/144258>

Regio 71: Baronie

De Baronie vormt het centraal-westelijke deel van de provincie Noord-Brabant. De afzettingen die aan de oppervlakte liggen bestaan over het algemeen uit pleistocene zanden. In de bodem zijn plaatselijk leemlagen aanwezig. Grote delen van het deelgebied, zowel het zandgebied als de huidige kleipolders, waren vroeger bedekt met veen. Hiervan is vrijwel niets meer over: in het gehele gebied hebben tussen de dertiende eeuw en de negentiende eeuw grootschalige verveningen plaatsgevonden. Dit heeft de bewoningsgeschiedenis en de inrichting en vormgeving van het huidige landschap in belangrijke mate bepaald.

Op de plaatsen die vanouds boven het veen uitstaken waren in de Vroege Middeleeuwen al landbouwdorpen ontstaan. Door de vervening nam de bevolking sterk toe en kwam er ook meer grond beschikbaar om landbouw te bedrijven. Dat wil echter niet zeggen dat het hele gebied door de boeren in gebruik werd genomen. Grote delen bleven 'woest' liggen: heidegronden, broekbossen en vennen. In de loop van de eeuwen werden deze gronden gebruikt om landgoederen en productiebossen aan te leggen. De introductie van de kunstmest rond de vorige eeuwwisseling maakte het mogelijk de resterende heidevelden te ontginnen. Voor een deel werden ze omgevormd tot landbouwgrond, maar er werden ook bossen op aangelegd. En een deel bleef gehandhaafd als heide of zandverstuiving.

Historisch-geografische elementen en structuren

De cultuurhistorische elementen en structuren in het huidige landschap waaronder de historisch geografische elementen en structuren zijn voor het gebied te ordenen naar te onderscheiden landschapsvormende functies. Onderstaand is per relevante functie een aantal kenmerkende elementen en structuren vermeld.

Met betrekking tot het landgoed zijn de volgende twee onderdelen van regionaal belang.

Bosbouw

- Rucphense Bosschen (vanaf 1900)

Jacht en visserij

- Jachthuis (omstreeks 1930), Rucphen

De linkerkaart betreft de relictkaart uit een regionaal onderzoeksrapport. De uitkomsten hiervan komen deels overeen met de beschikbare waardenkaarten van provincie Noord-Brabant. Echter deze kaart is gedetailleerder en biedt aanleiding de kaarten nader te vergelijken op met name de drevenstructuren, de bospercelen in het middenoostelijk deel en de relict van de postroute.

J. Renes, 1985 West-Brabant: een cultuurhistorisch landschapsonderzoek

Doel van de relictkaart is een overzicht te bieden van nu nog aanwezige, historisch waardevolle landschapselementen.

Beschrijving relict op/ grenzend aan het landgoed:

donkergeel vlak	gebied met sedert 1900 weinig veranderde percelering
lichtgeel vlak	gebied met sedert 1900 matig veranderde percelering
groene stip	oud bos
roze stip	resterende heide
rode onderbroken lijn	bos- of landgoedweg
rode stippellijn	polderweg
rode lijn	andere weg
rode dikke lijn	drift of steeg
streeplijn	toevoeging: postroute
groene lijn	houtwal of brede houtrand

Legenda

Lichtbruin-geel: landgoed

productiebos

Jorissenhoeve (van nationaal belang), rijksmonument.

oude hoofdverbinding

Jachthuis (van nationaal belang), rijksmonument, identiteitsdrager.

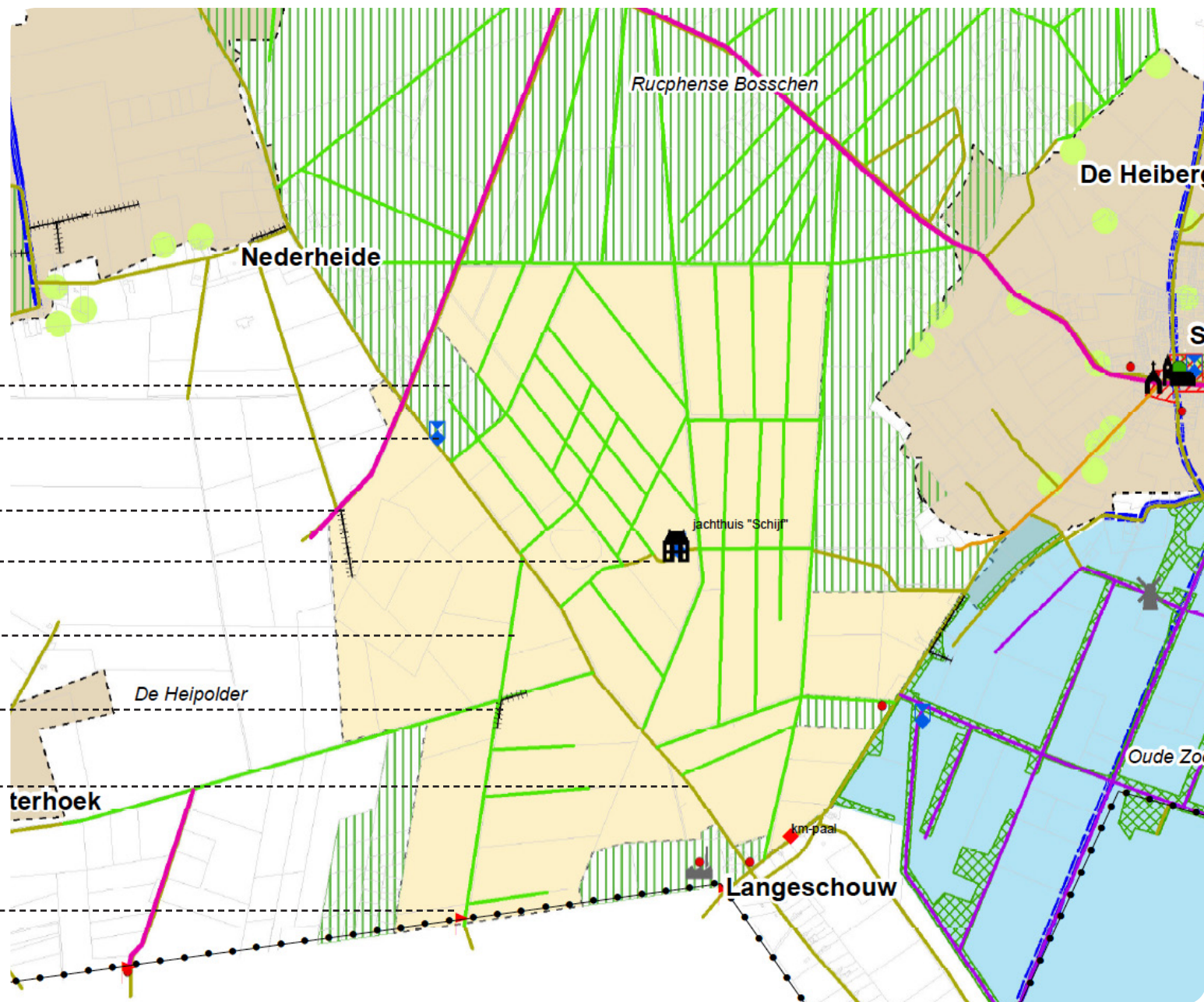
bos- of landgoedweg

wal

overige wegen

grenspaal

Karakteristieke bebouwing langs Hoeksestraat en een kilometerpaal.

Aan de objecten, structuren en gebieden die op de Cultuurhistoriekaart (Bijlage A, kaart 8) staan weergegeven, is een waardering toegekend. In de matrix 'Waardering en beleid', die naast de legenda van de Cultuurhistoriekaart is opgenomen, wordt per object het waarderingsniveau vermeld. Een onderscheid is gemaakt op grond van ruimtelijk niveau (c.q. naar de overheidslagen die verantwoordelijkheid zijn voor het erfgoedbeleid). Binnen de gemeente Rucphen komen zowel elementen en gebieden 'van nationaal belang', 'van provinciaal belang' als 'van lokaal belang' voor. De rijksmonumenten zijn 'van nationaal belang'.

Op de Cultuurhistorische Waardenkaart 2010 van de provincie Noord-Brabant zijn de volgende cultuurhistorische waarden weergegeven die relevant zijn voor de gemeente Rucphen:

- Regio: West-Brabantse Venen
- Cultuurhistorisch landschap: Landgoederen en veenrelicten bij Zundert en Etten-Leur
- Cultuurhistorisch vlak: Voormalige droogmakerij De Oude Zoek

Het cultuurhistorisch landschap 'Landgoederen en veenrelicten bij Zundert en Etten-Leur' maakt onderdeel uit van de regio 'West-Brabantse Venen'. De regio bestaat uit van een zwak golvend dekzandlandschap op een oudpleistoecene ondergrond met afsluitende kleilagen. Met uitzondering van de Roosendaalse Beek en de omgeving van Wouw waren hier van nature geen beken. Een groot gebied had daardoor een slechte ontwatering. Er ontstonden veenmoerassen waarin dikke lagen veen tot ontwikkeling kwamen. Dit veen is vrijwel geheel door de mens afgegraven. De bodem van dit gebied bestaat daardoor weer voornamelijk uit dekzand (Zie deel A, hoofdstuk 5 en kaarten 1 en 2). Kenmerkend is het proces van veenontginning. Tussen 1250 en 1750 hebben hier grootschalige veenafgravingen plaatsgevonden. Dit heeft de bewoningsgeschiedenis en de inrichting en vormgeving van het huidige landschap in belangrijke mate bepaald. **Specifieke elementen zijn onder meer de turfvaarten en turfhoofden en de landgoederen met parken, parkbossen en lanen. Het cultuurhistorisch landschap 'Landgoederen en veenrelicten bij Zundert en Etten-Leur' bevat tal van sporen van vroegere turfwinning, onder meer in de vorm van tal van turfvaarten.** Bijzonder is de droogmakerij de Oude Zoek. Na de vervening veranderde het gebied grotendeels in heidevelden, die in de loop van de achttiende en negentiende eeuw zijn ontgonnen. Hierbij zijn tal van landgoederen gesticht.

De ontwikkelingsstrategie voor dit gebied is gericht op:

- Het versterken en behouden van de structuren en relicten van vervening;
- De kleinschalige verkaveling in de polders bewaren;
- De logische samenhang tussen de turfvaarten behouden, versterken en (indien nodig) herstellen
- De landgoederen versterken en verder met elkaar verbinden
- De economische dragers afstemmen op de cultuurhistorische identiteit van de landgoederen en veenrelicten rond Zundert en Etten-Leur
- Het vergroten van de cultuurhistorische waardering door het vergroten van de beleving.

Productiebos (p.133)

De productiebossen bestaan uit verschillende naaldakkers met diverse naaldhoutsoorten, waaronder Grove den, Douglas en Lariks en in mindere mate ook loofhout, aangeplant tussen 1900 en 1930. De percelering van de naaldakker is hoofdzakelijk gericht op oudere structuren van verbindingswegen over de heide: de Roosendaalse Baan, Achtmaalse Baan en de Nederheidse Baan. De ruimtelijke structuur van de bossen wordt gekenmerkt door een overwegend strak patroon van brandgangen, zandwegen en zandpaden. In het noorden en het westen bevinden zich nog relicten open heide en enkele heidevennen. Hier en daar treft men nog enige relicten van stuifzandduinen aan. Ook zijn er, met name aan de noordelijke zijde, enige percelen waar grasland ingesloten ligt tussen houtwallen met hakhout. In het middengebied staan rododendrons, eiken en rode beuken, meer naar het zuiden (ter hoogte van Schijf) een jachthuis, bestaande uit een L-vormig gebouw met toren, gebouwd rond circa 1927-1929. De oude oprijlaan vanaf de Hoeksestraat naar het jachthuis is vóór de eerste bocht getraceerd op een kapel uit circa 1930, gesitueerd op een kunstmatig heuveltje.

Landgoed (p.133)

Ten zuidwesten van Schijf ligt het Landgoed Jachthuis Schijf (in de volksmond ook wel het 'Landgoed van Carlier' genoemd naar een vroegere eigenaar). Het is niet te bezichtigen. Het landgoed met jachthuis is in augustus 2010 verkocht aan een Rotterdamse ondernemersfamilie. De familie wil het landgoed in oude luister herstellen. Voor het bos is een beheersvisie opgesteld die is gericht op verbetering van natuur en landschap. Het jachthuis wordt gerestaureerd om als familiehuis te worden gebruikt. Het Jachthuis met stallen werd gebouwd in 1928 naar ontwerp van architect Max Winders uit Antwerpen en vertoont zowel Traditionalistische, Um 1800-motieven en Expressionistische tendensen.

Erfgoedverordening Gemeente Rucphen

5.10 Cultuurhistorie en Archeologie

5.10.1 Cultuurhistorie

Voor wat betreft cultuurhistorie en archeologie heeft de gemeente in 2010 de Erfgoedverordening vastgesteld. Medio 2012 is dit beleid herzien. Met de huidige verordening wordt onder andere de aanwijzing en instandhouding van monumenten en archeologische terreinen geregeld. Aan de hand van de erfgoedkaart wordt een overzicht geboden van het boven- en ondergrondse erfgoed in de gemeente. De kaart bestaat uit een cultuurhistoriekaart en een archeologiekaart.

Op de cultuurhistoriekaart zijn cultuurhistorische waarden en beleid opgenomen. Rucphen bevindt zich geheel in de zone 'cultuurgronden (1840)'. Deze categorie duidt het gebied aan, dat voor de grootschalige heideontginningen reeds in cultuur was gebracht. De cultuurgronden omvatten akkerlanden, weilanden en kleine bospercelen. In tegenstelling tot de hogere zandgronden van Noord-Brabant ontbreekt in dit gebied een duidelijke landschappelijke zonering (een patroon waarbij akkerlanden voorkomen op dekzandruggen en weilanden in beekdalen), die samenhangt met de hoogteligging van gronden. Wel domineren aan de randen van de 'zone cultuurgronden (1840)' de weilanden, hetgeen samenhangt met de overgang naar de natte heidegronden. Opvallend is bovendien dat veel weilanden relatief dicht bij de erven zijn gesitueerd. Dit duidt erop dat veeteelt een prominente rol speelde in het boerenbedrijf. Rucphen heeft ook een rijk historisch-geografisch erfgoed. Bijzonder is de Vlettevaart als één van de turfvaarten in de omgeving. Deze watergangen hebben in het verleden een belangrijk aandeel gehad in de lokale economie. Per schuit werd de gestoken en gedroogde turf afgevoerd naar turfhavens in Oudenbosch, Roosendaal en Leur.

Naast de turfvaarten en het bijbehorende wegenpatroon zijn ook monumenten en beeldbepalende panden onderdeel van de ontstaansgeschiedenis van Rucphen. De Sint Martinuskerk, bijbehorende pastorie en een villa aan de Sint Martinusstraat zijn aangewezen als rijksmonument. Deze liggen allen buiten het plangebied van onderhavig bestemmingsplan. Beeldbepalende panden zijn op diverse plaatsen in de linten aanwezig. Deze cultuurhistorische waarden zijn een belangrijke drager van de identiteit van Rucphen en maken onderdeel uit van de ruimtelijke ontwikkeling. Ontmoetingen van heden en verleden vormen een uitdaging en inspiratiebron voor de toekomst. Behoud door ontwikkeling is hierbij uitgangspunt.

5.10.2 Archeologie

De Archeologiekaart van de gemeente Rucphen omvat een Archeologische waarden- en verwachtingenkaart en een Advies archeologische beleidskaart. Uit de Advies archeologische beleidskaart blijkt dat de onderzoekslocatie is gelegen binnen

'Archeologisch Beleidsadviesgebied 6' en daarmee is vrijgesteld van archeologisch onderzoek.

Erfgoedverordening:

http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Rucphen/246487/246487_1.html

Rucphense bossen

De Rucphense bossen liggen op de hogere delen van een dekzandrug en hebben een geaccidenteerde ondergrond. Die ondergrond bestaat onder andere uit land- duinen. De gebieden waar nu de bossen staan bestonden oorspronkelijk uit heide en stuifzanden. Deze werden tussen 1900 en 1930 beplant met naald- en loofbomen voor de houtproductie. De bossen worden doorsneden door een strak patroon van brandgangen en zandpaden. In de verkaveling van de bospercelen is de oude structuur van de heidegebieden deels nog te herkennen. Ingesloten in het bos liggen nog enkele relictten van stuifzanden, open heide en heidevennen. Met name aan de noordzijde van de bossen zijn ook enkele percelen grasland ingesloten. Deze worden begrensd door houtwallen met hakhout. Langs de bosrand zijn nog enkele historische bouwwerken te vinden, zoals een jachthuis uit 1929 met bijbehorende inrichting en een kapel uit 1930. Deze kapel is in het bestemmingsplan specifiek aangeduid. De Rucphense Bossen hebben een belangrijke ecologische waarde vanwege de landschappelijke variatie en de infiltrerende werking van de bodem. De in het LOP genoemde gewenste uitvoeringsmaatregelen zoals het verzachten van de randen en het realiseren van een droge ecologische verbindingszone zijn mogelijk op basis van het bestemmingsplan.

Uit:

Bestemmingsplan Buitengebied Rucphen 2012

Relicten op kaart

3. Jorissenhoeve

20e eeuwse model-boerderij; vroeger eigendom geweest van het landgoed. Boerderij/ erf heeft een voorganger gekend eind 19e eeuw.

5. Landbouwenclave Sneijder

Oude kampontginning (1850) Landbouw en bosbouw als componenten van de heide-ontginning. Droge gronden voor bosbouw en nattere gronden voor landbouw.

2. Holle Laagte

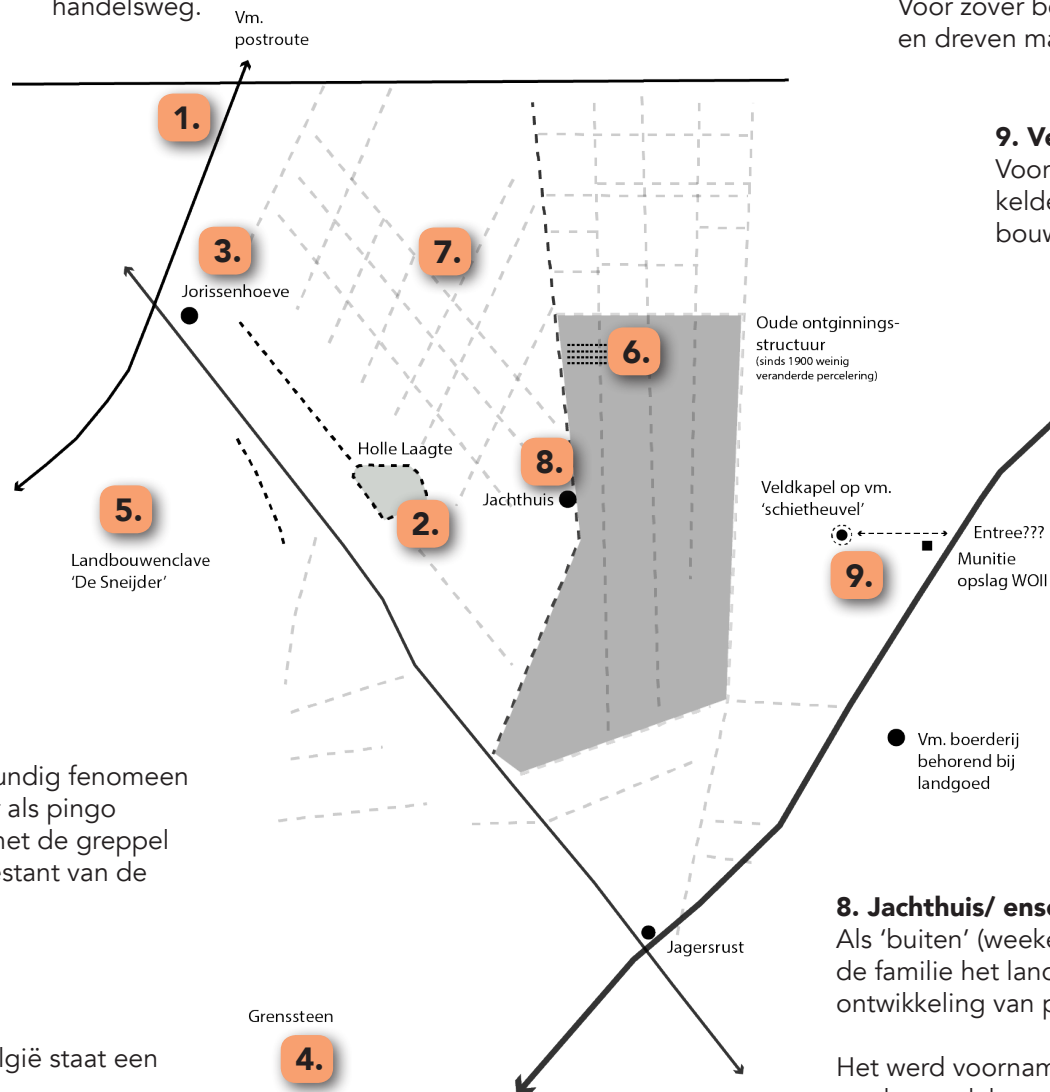
Mogelijk een pingoruïne; als aardkundig fenomeen bijzonder. Wel vergraven, daardoor als pingo minder waardevol. In samenhang met de greppel van cultuurhistorische waarde als restant van de vervening.

4. Aan de Belgische grens

Ter markering van de grens met België staat een oude grenssteen.

1. Postbaan

Tot 1809 liep hierlangs de postbaan van Antwerpen naar Holland. Dit was een voorname verkeers- en handelsweg.

7. Ontginningsstructuur/ bospercelen

Kenmerkend voor ontginningsbossen is de rationale structuur (blokvorm) en specifiek voor Schijf in ruitvorm. Voor zover bekend is dit uniek in Nederland. De lanen en dreven markeren dit patroon.

9. Veldkapel en WOII

Voormalig oefen-schietterrein, restant munitie kelder. Veldkapel is in 1937 op schietheuvel gebouwd.

6. Bezandingsgreppels

Restanten van de bebossingsgeschiedenis en de toegepaste techniek. Geen hoge zeldzaamheidswaarde, maar van belang voor de regio West-Brabant en de Rucphense bossen.

8. Jachthuis/ ensemble bossen en jachthuis

Als 'buiten' (weekendhuis) van familie Carlier van waarde, omdat de familie het landgoed heeft gesticht en representatief is voor de ontwikkeling van particuliere (Belgische) landgoederen in de regio.

Het werd voornamelijk in de weekenden gebruikt door de familie en dan veelal voor de jacht en ontvangsten. Oorspronkelijk hoorden meerdere gebouwen en gronden tot het landgoed.

7. Conclusie en aanbevelingen

Aanbevelingen vanuit quickscan (onderdeel A)

De relict en de verhalen van het landgoed zijn op hoofdlijnen in beeld gebracht. De verwachting is dat aanvullend onderzoek met name op detail-niveau van waarde kan zijn, maar een globaal overzicht is nu wel verkregen. Op de linkerpagina is een relictkaart opgenomen met de cultuurhistorisch waardevolle elementen.

A) Hoofdstructuur dreven herstellen en behouden

Kenmerkend voor een ontginningslandgoed is de rationele hoofdstructuur. Hiermee maakt het onderdeel uit van de identiteit van het landgoed en dient dit samen met het jachthuis als identiteitsdrager behouden te blijven. Hierbij kan worden uitgegaan van het behoud van hoofdstructuurlijnen; in ieder geval de oorspronkelijke en cultuurhistorisch waardevolle (bos)percelering van rond 1900 in het oostelijk deel van het landgoed.

B) Meer aandacht voor bezandingsgreppels

Er is in Nederland nog maar weinig praktijkervaring met het herstellen en beleefbaar maken van cultuurhistorische elementen in bossen en zeker in jonge heideontginningen. Door hier meer aandacht aan te geven kunnen methoden in de praktijk worden uitgevonden en getest. Voor behoud van de bezandingsgreppels zijn de volgende ingrepen (in de toekomst) nodig:

- Het uitgraven van de greppels en het accentueren van de parallelle structuren;
- Aandacht voor het gebruik van zware machines in het bosbeheer (bij voorkeur niet dwars over de greppels, maar parallel rijden);
- Voor het beleefbaar maken van de techniek/ het verhaal van de bezandingsgreppels kan er een kunstwerk bij worden geplaatst (zie foto 8.1)

C) Leesbaar landschap

Om de gelaagdheid van het landgoed en de verhalen van de verschillende historische elementen zichtbaar en beleefbaar te houden is een visie nodig in de omgang met cultuurhistorische waarde. Op basis van deze quickscan kunnen er onderbouwde keuzes gemaakt worden voor behoud, herstel of het laten vervagen van cultuurhistorische waarden.

D) Nader onderzoek (indien gewenst)

- Herkomst zaaigoed dat is gebruikt voor de bebossing 1914-1930;
- Het is nog onbekend of er werkverschaffingsprojecten zijn geweest op de Rucphense Bosschen t.b.v. bebossing;
- Het nader in beeld brengen van de kadastrale eigendommen 1900-1940 d.m.v. archiefonderzoek (kadaster) in Den Bosch.

Conclusie vanuit cultuurhistorische waardenkaarten

De cultuurhistorische waardenkaarten van rijk, provincie en gemeente tonen overeenkomsten in het aangeven van waardevolle structuren en objecten, maar er zijn ook veel verschillen.

De meest gedetailleerde weergave wordt gegeven door de gemeentelijke erfgoedkaart. De gemeentelijke kaart is gebaseerd op de voormalige provinciale kaart (deze is tegenwoordig vereenvoudigd opgenomen door de provincie uit beleidsafwegingen). De getoonde waarden op de gemeentelijke kaart zijn allen van lokaal belang, met uitzondering van het Jachthuis en de Jorissenhoeve (nationaal belang), de ontginningsstructuur van de Oude Zoek is van regionale waarde. Het jachthuis is tevens identiteitsdrager. Verder valt op dat de aanduiding productiebos op de gemeentelijke kaart niet is aangegeven binnen de landgoedbegrenzing, terwijl het overgrote deel van de bossen wel productiebos betreft.

Aanbeveling:

Het jachthuis kan m.i. niet los worden gezien van de aangrenzende bossen, maar op alle kaarten is deze relatie niet vastgelegd of benoemd. Wellicht dat de toekomstige Omgevingswet hiervoor handvaten biedt. Opvallend is dat De Sneider, De Holle Laagte en de bezandingsgreppels - die als historische relict uit deze quickscan voortkomen - op geen enkele kaart zijn aangegeven. Ook is er veel verschil tussen de kaarten welke dreven zijn opgenomen als cultuurhistorisch waardevol. Het is mogelijk om wijzigingen of aanvullingen te laten doen op de waardenkaarten. Een eerste aanbeveling is daarom om meer uniformiteit aan te laten

Energielandschap

Bosbouw & heideontginning

Familie-landgoed

Kennis vervening en bebossingstechnieken

Vlaamse invloeden

Art & history

Foto 8.1 In Groesbeek zijn bezandingsgreppels 'zichtbaar' en beleefbaar gemaakt door er een stalen beeld van een spittende man bij te plaatsen (foto: Probos).

Afbeelding 8.3 Huidige cultuurhistorische waarde van de relictten op kaart (ten opzichte van elkaar)

Element/ relict	Cultuurhistorisch waardevol	Cultuurhistorisch waardevol (op gemeentelijke kaart)	Cultuurhistorisch waardevol (op provinciale kaart)	Gemeentelijk monument	Rijksmonument
Ontginningsstructuur					
Jachthuis					
Ensemble jachthuis en bos					
Bezandingsgreppels					
De Holle Laagte					
Landbouwenclave 'De Sneijder'					
Jorissenhoeve					
Veldkapel					
Grenssteen					
Boerderij Hoeksestraat					

brengen in de kaarten. Ten tweede meer aandacht voor het totale ensemble van jachthuis, de bossen, de hoofdstructuren van de dreven/ percelering, elementen als De Sneider, Holle Laagte en een selectie van bezandingsgreppels.

Conclusie en advies erkennen cultuurhistorische waarde (onderdeel B)

1) Status groen rijksmonument op dit moment niet haalbaar

In de huidige methodiek voor het toekennen van groene rijksmonumenten is het van belang dat er een cultuurhistorisch waardevolle groenaanleg aanwezig is. Traditioneel binnen de monumentenzorg/ erfgoedzorg wordt dit vooral benaderd vanuit de architectuur, waarbij tuinaanleg naar opzet, inrichting en uitstraling voortvloeit uit de architectuur van het gebouw(encomplex). Kort door de bocht: dus in de eerste plaats aandacht voor tuinen en parken bij buitenplaatsen, kloostertuinen en dergelijke. Bij landgoed Schijf is een dergelijke groenaanleg niet aanwezig.

Landgoederen, met een economiedeel waaronder bossen, staan wat verder van dat onderwerp af. De landgoederenbossen worden meer gezien als utilitair groen dan als onderdeel van een architectonische compositie (en vielen daardoor enigszins buiten het aandachtsveld van de gemiddelde kunsthistoricus). Door die (traditionele) 'kunsthistorische aandacht' zijn productiebossen (en vaak ook jachtbossen) tot op heden buiten de aandacht gebleven. Dit wil niet zeggen dat dit in de toekomst niet mogelijk wordt.

2) Meer aandacht voor 20e eeuwse productiebossen en toegepaste ontginningstechnieken

Vanuit de historische geografie is er wel aandacht voor verschillende bos-typen. Zo pleit prof. dr. Hans J. Renes (o.a. in "Bossen en buitenplaatsen" in de bundel Jonge landschappen 1800- 1940) voor meer aandacht. Ook gegeven vanuit een reactie dat productiebossen snel verdwijnen, omdat ze 'saai' worden gevonden en ecologisch gezien niet interessant zijn (in relatie tot huidige bos- en natuurbeheer) en vervolgens door terreinbeheerders worden omgevormd.

3) Aandachtspunt: monument en omgeving (Omgevingswet vanaf 2019)

Het jachthuis is rijksmonument en valt momenteel onder de Erfgoedwet (voorheen Monumentenwet 1988). Onderdelen van de Monumentenwet die de fysieke leefomgeving betreffen, zoals vergunningen, gaan naar de Omgevingswet die in 2019 van kracht wordt. De nieuwe Omgevingswet verenigt veel bestaande wetten op het gebied van de fysieke leefomgeving, zoals o.a. ruimtelijke ordening, natuur en milieu. Ook de bescherming van cultureel erfgoed gebeurt straks met de Omgevingswet.

Nu al moeten gemeenten bij de vaststelling van een bestemmingsplan rekening houden met het aanwezige erfgoed. De nieuwe Omgevingswet biedt een zwaardere bescherming. Voor het eerst krijgt een monument directe invloed op zijn omgeving. Met de huidige regels in de Erfgoedwet is namelijk alleen het monument zelf beschermd. De nieuwe regel zal vooral worden toegepast bij monumenten die niet in een beschermd stads- of dorpsgezicht staan, want hun omgeving is al beschermd met soortgelijke regels. Om het monument heen komt straks een klein gebied, een soort 'monumentengezicht' of 'monumentenbiotoop' dat aantasting van het aanzicht en de waardering van het monument moet voorkomen. Hoe dit precies zal uitpakken moet de toekomst leren. Hoe ver reikt de 'omgeving'? Wanneer wordt de 'waardering' aangetast? Hoe streng kunnen regels zijn? Aannemelijk is dat de regels alleen gaan gelden voor nieuwbouw in de omgeving van het monument.

Het verdient aanbeveling om tijdig in overleg te gaan met gemeente Rucphen om de begrenzing van de toekomstige 'monumentenbiotoop' af te stemmen.

Gebruikte bronnen

West-Brabants Archief

Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC)

Museum Het Tongerlohuys, Roosendaal (bezoek mei 2017)

Bestemmingsplan Buitengebied Rucphen 2012

Van den Broek, G. (2009), 'Carlier', uit: De Spycker, p.135-143.

(2008) Toelichting Erfgoedkaart Gemeente Rucphen, IDDS Archeologie B.V., Cuijpers Advies.

Informatiepaneel Heemkundekring Swerter Scive, 2013.

Mercatorfonds, Antwerpen, 2003, p. 603.

Monumentenregister Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Renes, J. (1985), West-Brabant: een cultuurhistorisch landschapsonderzoek.

Willis, A., "Winders, Max", in: VAN LOO, A. (ed.), 'Repertorium van de architectuur in België',

Sites

Erfgoed.breda.nl

inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/7333
inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/persoon/6016

stadsoevers.nl/images/w1280/uploads/artikelen/7_3.turf-op-legakker-800px.jpg

etwie.be/database/entry/turf

cultureelerfgoed.nl/dossiers/omgevingswet/cultureel-erfgoed-in-de-omgevingswet

publicaties.cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/publications/gids-19-cultuurhistorie-ontginningen-uit-de-twintigste-eeuw-2011.pdf

heemkundekringroosendaal.nl/Shop/Diverse%20artikelen/Cultuurhistorische%20ontdekkingstocht_3.pdf

gorissenhoeve.com/overdegorissenhoeve/

www.rug.nl/research/kenniscentrumlandschap/mscripties/masterscriptie_eugenie_van_heijgen_maart_2015_klein.pdf

Cultuurhistorische waardenkaarten

<https://informatie-ext.brabant.nl/BOE/OpenDocument/1704181032/OpenDocument/opendoc/openDocument.faces?logonSuccessful=true&shareId=0>

landchapinnederland.nl/bronnen-en-kaarten/cultgis

Met dankbare input van

Probos, dhr. M. Boosten

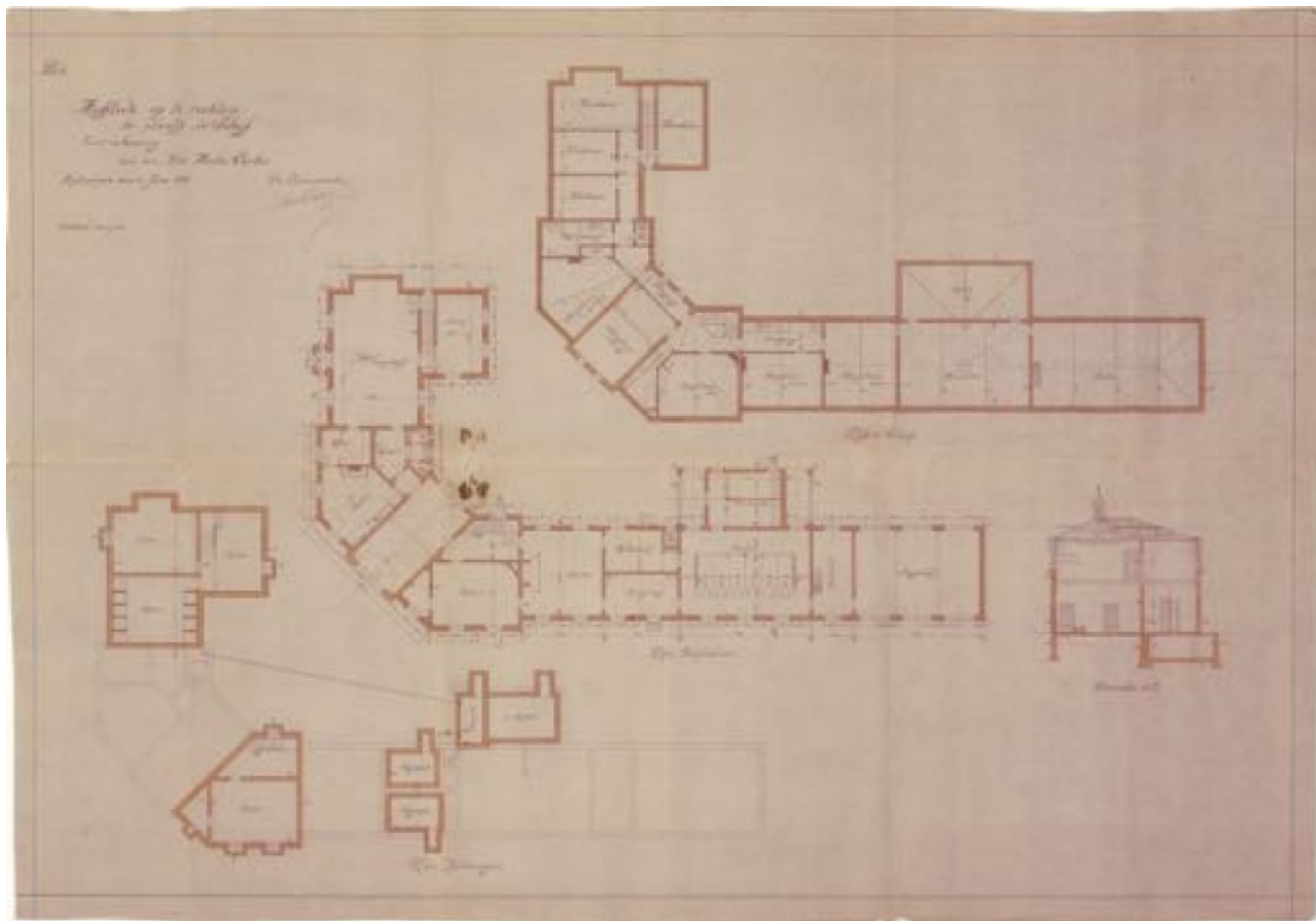
Provincie Noord-Brabant, dhr. P. Peeters

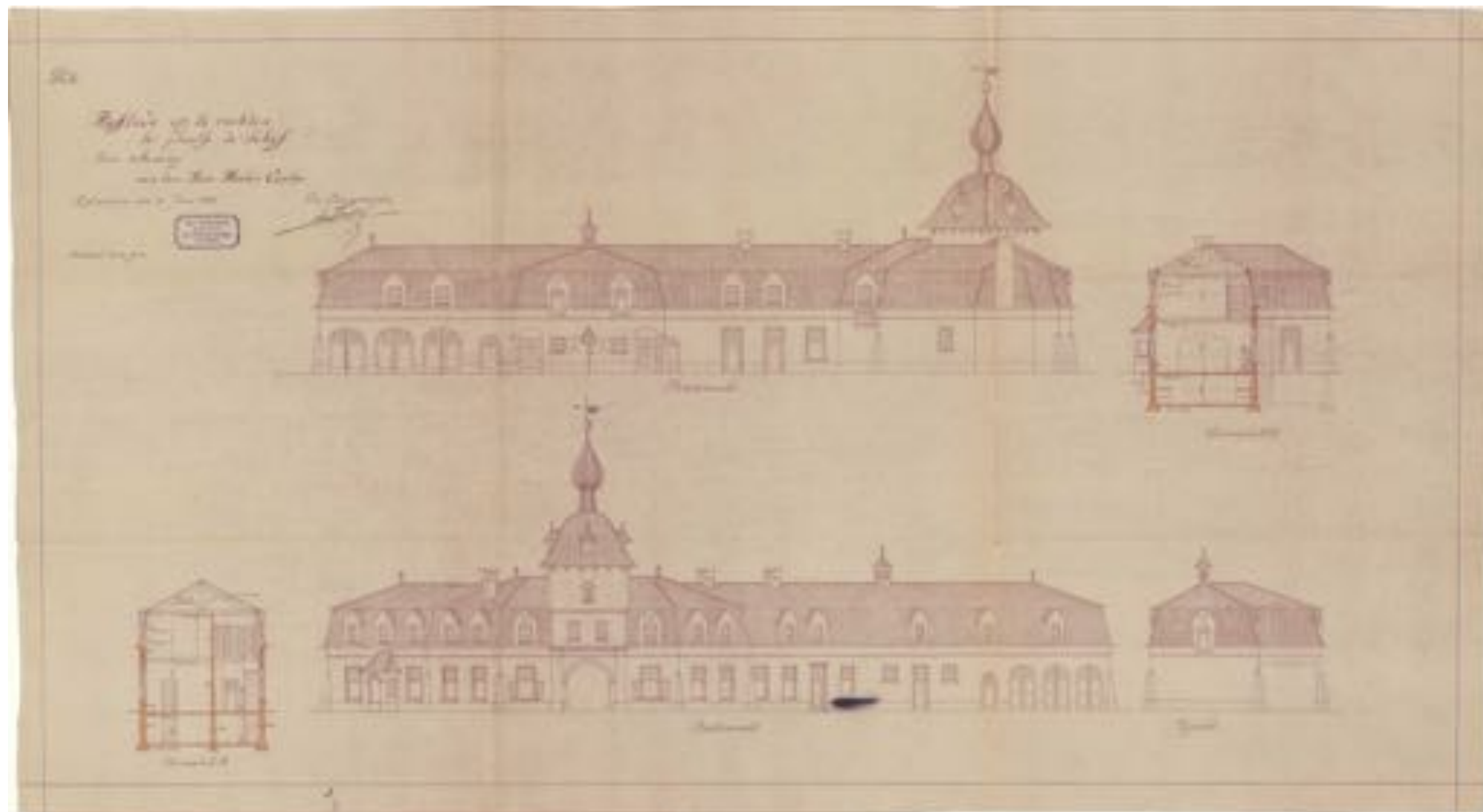
dhr. prof. dr. Hans (J.) Renes

Historische vereniging Swerter Scive, dhr. L. Damen

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, dhr. H. Baas

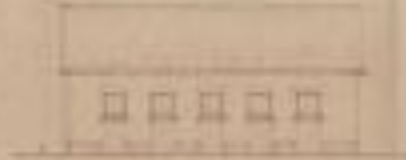

OUTWARD VIEW OF THE HOUSE OF THE STEADFAST HAND, WILLY, GUN, REED & CARLIER. — SCHOOL 1 1 100

STEADFAST

STEADFAST

STEADFAST

STEADFAST

STEADFAST

STEADFAST

STEADFAST
STEADFAST
STEADFAST

STEADFAST
STEADFAST

STEADFAST

STEADFAST
STEADFAST

STEADFAST

OPMETING VAN EEN LANDBOUWESCHUUR OP DE HOFSTEDEN VAN DEN WILDEDE GED. HESSE
H. L. CARLIER IN DE ZOEKTE HET SCHIJF GEMEENTE AUCHEIN _____ SCHAAL 1 A 100.

VIERDEK

TERTIENDEK

TWEDEK

EERSTE

TERTIENDEK 1

VERBODEN OM AANDEK HAN
DE AANDEK
TO STAN DE E STAN

[Handwritten signature]

[Handwritten mark]

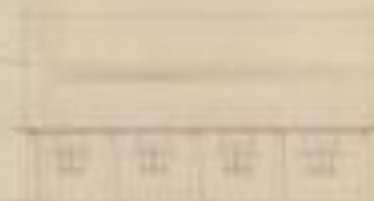
PLAN VOOR HET BOUWEN VAN EEN LANDBOUWESCHUUR OP DE HOEFTDEDE VAN DEN WELER. GED.
 HEEFT H. L. CARLIER IN "DE ZOEK" TE HET SCHUYF GEMEENTE RUCPHEN. SCHAAAL 1 A 100

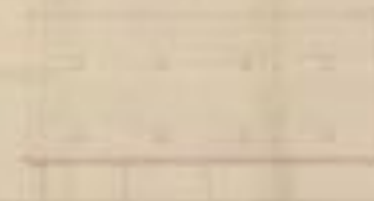
HOEFTDEDE 1

HOEFTDEDE 2

HOEFTDEDE 3

HOEFTDEDE 4

HOEFTDEDE 1

HOEFTDEDE 2

HOEFTDEDE 3

HOEFTDEDE 5

HOEFTDEDE 6

19

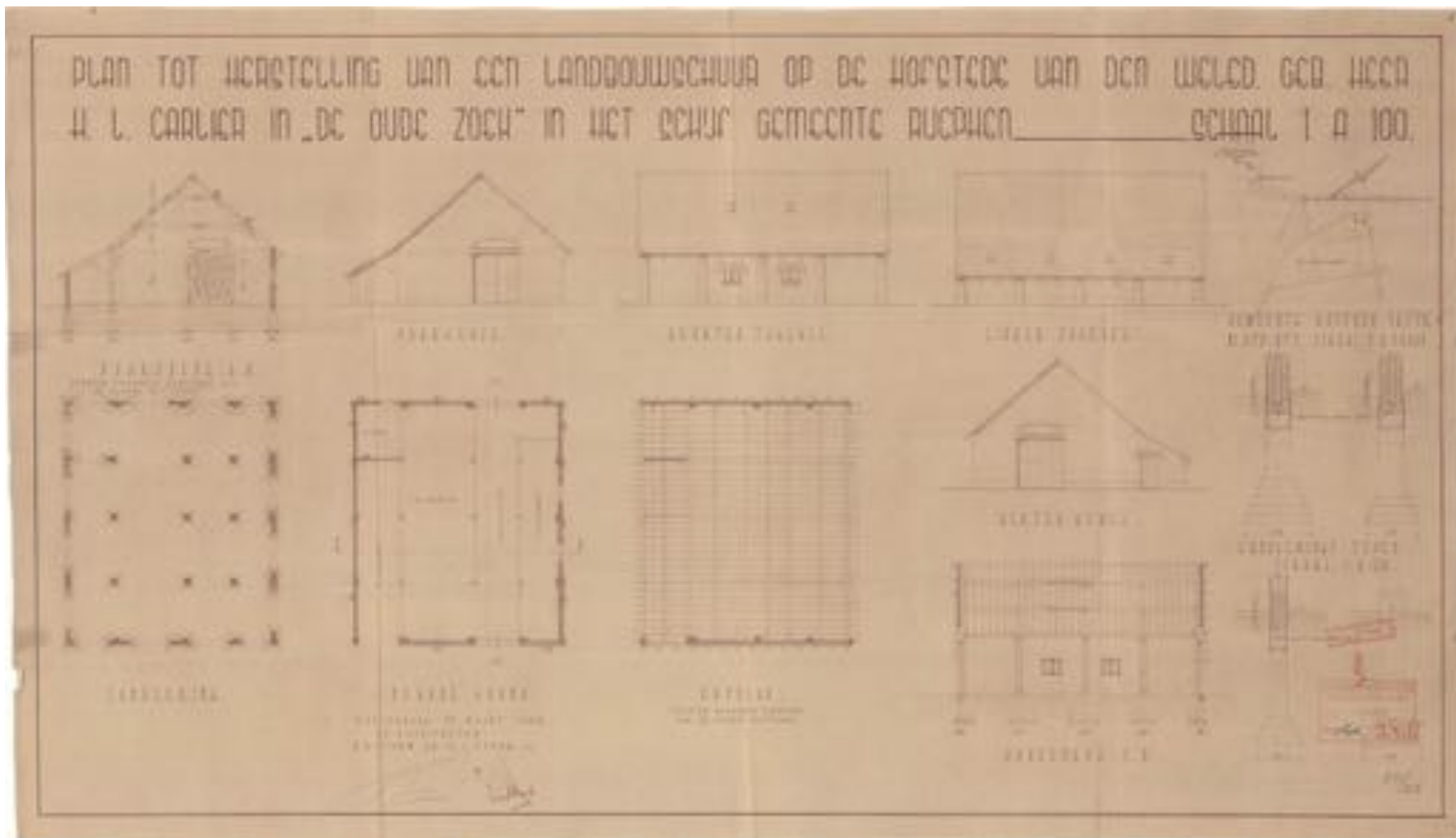
HOEFTDEDE 1

HOEFTDEDE 1

HOEFTDEDE 1

HOEFTDEDE 1

19

Bijlage 2 | Pingoruïne

Referentie: Pingoruïne in het Leenderbos (Noord-Brabant)
Fotograaf: Karel Tomei

Andere verklaring: uitwaaiingskom

De spekkoeachtige lagen van het dekzand bestaan uit fijn zand afgewisseld met grof zand met soms fijne grindkorrels erin. Naast dekzandduinen werden uitwaaiingskommen gevormd. Dit zijn ondiepe ronde of ovale meestal onregelmatig gevormde terreindelen in het dekzandlandschap. In het Laat Weichselien en soms in het begin van het Holoceen werden zij deels weer met dekzand bedekt. Door de toestroom van grondwater vond veenvorming plaats op drassige plekken. De veendobbe bij Gijsselte is ovaal van vorm maar heeft een duidelijke wal. Deze lijkt op een pingoruïne, maar is zeer ondiep met maar 50 cm veen. De ringwal bestaat uit stuifzand, het is dus een uitwaaiingskom.
<https://www.geheugenvandrenthe.nl/dekzandlandschap>

Afbeelding: de groei van veen

